

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ РЕФОРМ
У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

аналітична доповідь

КИЇВ - 2014



*Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України.
– К.: НІСД, 2014. – 57 с.*

Автори:

Собкевич О. В., к. е. н., с. н. с. (керівник авторського колективу)

Шевченко А. В.,

Сухоруков А. І., д. е. н., проф., заслужений економіст України,

Белашов Є. В.

ВСТУП

Негативні тенденції в розвитку економіки України, яка ще з II півріччя 2012 р. поступово занурювалася в рецесію, у 2014 р. поглибилися. ВВП країни скоротився на 1,1 % у I кв., на 4,6 % – у II кв. та на 5,1 % – у III кв. порівняно з відповідними періодами 2013 р. Різке погіршення економічної динаміки, яке у 2014 р. багато у чому було зумовлене стресовими трансформаціями соціально-економічного та політичного середовища, розгортанням бойових дій на сході України, анексією Російською Федерацією АР Крим, засвідчує недосконалість та вичерпаність традиційних для України чинників економічного зростання. Ці чинники ґрунтуються, насамперед, на переважанні сировинної складової у виробництві та експорті, експлуатації застарілих екологонебезпечних і ресурсоємних засобів виробництва, високій експортній орієнтації базових бюджетоутворюючих галузей промисловості, використанні дешевої низькокваліфікованої праці.

За таких умов відновлення економічного зростання в Україні вимагає побудови нової моделі економічного розвитку, заснованої на інвестиційних засадах, глибокій інтеграції промислового потенціалу з екологічною та соціальною складовими виробничого процесу. Важливим кроком у цьому напрямку стало підписання та ратифікація Угоди про асоціацію та поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває нові можливості для української економіки, але одночасно з цим вимагає здійснення докорінних реформ у соціально-економічній сфері та всеохоплюючої модернізації виробництва. Реалізація євроінтеграційних намірів України стане можливою лише за умови мобілізації та ефективного спрямування значних інвестиційних ресурсів у розбудову промислового комплексу, який має стати рушійною силою економічного зростання в Україні.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Аналіз показників інвестиційної діяльності в економіці України у 2008-2013 рр. свідчить про суттєве погіршення інвестиційного забезпечення економічного розвитку. Під впливом світової фінансово-економічної кризи у 2009-2010 рр. відбулося значне скорочення обсягів капітальних інвестицій в економіку (табл. 1). Період посткризового відновлення у 2011-2012 рр. супроводжувався поживавленням інвестиційних процесів, проте у 2013 р. загострення соціально-економічної та політичної ситуації в Україні зашкодило закріпленню позитивної динаміки попередніх років – обсяги капітальних інвестицій знову скоротилися й станом на кінець 2013 р. не досягали рівня 2008 р. У січні-вересні 2014 р. в економіку було залучено 135476,8 млн грн капітальних інвестицій, що становило 77,0 % до відповідного періоду 2013 р.

Таблиця 1

Показники інвестування української економіки *

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Капітальні інвестиції в економіку, млн грн	272074	192878	189061	259932	293692	267728
Індекси капітальних інвестицій в економіку, %	97,4**	58,5**	103,4	118,8	108,5	88,9
Рівень інвестування економіки, % до ВВП***	28,7	21,1	17,5	20,0	20,8	18,4
Рівень фінансування НТР за рахунок усіх джерел, % до ВВП	0,90	0,95	0,90	0,79	0,80	0,81
Довідково: ВВП у фактичних цінах, млн грн	948056	913345	1082569	1302079	1411238	1454931

* Складено та розраховано за інформацією Державної служби статистики України

**Інвестиції в основний капітал

*** Обсяг капітальних інвестицій, % до ВВП

Рівень достатності інвестицій для забезпечення економічного розвитку на засадах технологічної модернізації промислового виробництва визначається дотриманням норми інвестування по відношенню до ВВП, що є важливим індикатором інвестиційної безпеки держави, задовільне значення якого за оцінками фахівців має становити 25 %¹. Натомість в Україні протягом аналізованого періоду лише у 2008 р. спостерігалось перевищення зазначеного порогового значення, тоді як у 2009-2013 рр. зафіксовано дефіцит інвестиційних ресурсів в економіці.

Загрозливою тенденцією є руйнація фундаментальної бази для забезпечення структурних реформ в економіці на інноваційних засадах, що відображається погіршенням динаміки рівня витрат на науково-технічну діяльність, задовільним

¹ Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харзішвілі. – К. : НІСД, 2012. – 368 с.

значенням яких вважається 2 % від ВВП². Витрати на фінансування науково-технічних робіт скоротилися з 0,90 % ВВП у 2008 р. до 0,81 % ВВП у 2013 р., що свідчить про посилення загроз інноваційній безпеці держави.

У промисловий сектор України у 2010-2013 рр. у середньому залучалося 34,7 % від загального обсягу капітальних інвестицій в економіку України. Попри позитивну тенденцію зростання частки промисловості у структурі освоєних в економіці капітальних інвестицій з 30,0 % у 2010 р. до 39,4 % у 2013 р. та майже двократне зростання обсягів освоєних у промисловості інвестицій з 56725,3 млн грн у 2010 р. до 105593,7 млн грн у 2013 р., аналіз показників структури капітальних інвестицій у промисловість свідчить про негативну тенденцію скорочення частки інвестицій у переробну промисловість (з 53,9 % у 2010 р. до 43,8 % у 2013 р.) – табл. 2.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності, КВЕД -2010, млн грн *

	2010	2011	2012	2013
Промисловість	<u>56725,3</u>	<u>89146,3</u>	<u>103472,6</u>	<u>105593,7</u>
	100	100	100	100
добувна	<u>15727,8</u>	<u>24252,6</u>	<u>31528,2</u>	<u>22863,2</u>
	27,7	27,2	30,5	21,7
переробна , у тому числі:	<u>30578,8</u>	<u>42741,6</u>	<u>43031,4</u>	<u>46240,0</u>
	53,9	47,9	41,6	43,8
харчова промисловість	<u>8664,6</u>	<u>12254,6</u>	<u>13557,6</u>	<u>15275,3</u>
	15,3	13,7	13,1	14,5
легка промисловість	<u>492,2</u>	<u>542,9</u>	<u>372,0</u>	<u>483,3</u>
	0,9	0,6	0,4	0,5
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	<u>1391,8</u>	<u>3602,1</u>	<u>2263,6</u>	<u>2444,0</u>
	2,5	4,0	2,2	2,3
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	<u>1418,5</u>	<u>1602,5</u>	<u>1239,9</u>	<u>674,7</u>
	2,5	1,8	1,2	0,6
хімічна, нафтохімічна промисловість, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	<u>6914,3</u>	<u>8020,5</u>	<u>8395,0</u>	<u>8947,0</u>
	12,2	9,0	8,1	8,5
металургія	<u>6718,5</u>	<u>9809,7</u>	<u>9281,7</u>	<u>10898,2</u>
	11,8	11,0	9,0	10,3
машинобудування	<u>4249,7</u>	<u>5754,0</u>	<u>6927,7</u>	<u>6598,7</u>
	7,5	6,5	6,7	6,2
інші галузі промисловості	<u>729,2</u>	<u>1155,3</u>	<u>1093,9</u>	<u>918,7</u>
	1,3	1,3	1,1	0,9
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	<u>9680,7</u>	<u>21136,0</u>	<u>27134,0</u>	<u>34490,2</u>
	17,1	23,7	26,2	32,7
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	<u>738,0</u>	<u>1016,1</u>	<u>1779,0</u>	<u>2000,3</u>
	1,3	1,1	1,7	1,9

* Складено за інформацією Державної служби статистики України

У структурі капітальних інвестицій у переробну промисловість традиційно переважають частки харчової промисловості (14,5 % від загального обсягу залучених інвестицій у промисловість у 2013 р.), металургії (10,3 %), хімічного комплексу (8,5 %), машинобудівного комплексу (6,2 %). Незначними залишаються частки інвестицій у високотехнологічні виробництва – у виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 0,2 %, основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 1,0 %, електричного устаткування – 1,0 %.

За 9 міс. 2014 р. у промисловості було освоєно 54974,8 млн грн капітальних інвестицій, що на 25,4 % менше, ніж у відповідному періоді 2013 р. Капітальні інвестиції у переробну промисловість скоротилися на 22,1 % до 27430,7 млн грн.

² Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р № 1277

Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій у промисловості залишалися власні кошти підприємств та організацій – їх частка в загальному обсязі капітальних інвестицій галузі у 2010-2013 рр. в середньому становила 76,8 % (табл. 3). Незначними були частки інвестування за рахунок державного (в середньому 1,6 %) та місцевого (0,5 %) бюджетів. Скоротилася частка коштів іноземних інвесторів (з 3,5 % у 2010 р. до 0,2 % у 2013 р.). Водночас зросла частка капітальних інвестицій, освоєних за рахунок кредитів банків та інших позик (з 8,6 % у 2010 р. до 19,1 % у 2013 р.) та коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів тощо (з 0,3 % у 2010 р. до 2,7 % у 2013 р.).

Таблиця 3

Капітальні інвестиції у промисловість за джерелами фінансування, млн грн / % *

	2010	2011	2012	2013
Разом , у т.ч. за рахунок	<u>56725,3</u> 100,0	<u>89146,3</u> 100,0	<u>103472,6</u> 100,0	<u>105593,7</u> 100,0
коштів державного бюджету	<u>813,2</u> 1,4	<u>1655,5</u> 1,9	<u>1757,6</u> 1,7	<u>1358,3</u> 1,3
коштів місцевих бюджетів	<u>209,8</u> 0,4	<u>388,8</u> 0,4	<u>756,2</u> 0,7	<u>425,6</u> 0,4
власних коштів підприємств і організацій	<u>48457,9</u> 85,4	<u>66346,1</u> 74,4	<u>73608,8</u> 71,1	<u>80378,2</u> 76,1
кредитів банків та інших позик	<u>4875,6</u> 8,6	<u>13557,6</u> 15,2	<u>23163,1</u> 22,4	<u>20146,7</u> 19,1
коштів іноземних інвесторів	<u>1997,5</u> 3,5	<u>4991,0</u> 5,6	<u>3099,7</u> 3,0	<u>213,9</u> 0,2
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів тощо	<u>163,7</u> 0,3	<u>325,8</u> 0,4	<u>77,0</u> 0,1	<u>2807,1</u> 2,7
коштів населення на будівництво власних квартир	<u>18,0</u> 0,0	<u>48,8</u> 0,1	<u>31,5</u> 0,0	<u>29,4</u> 0,0
інших джерел фінансування	<u>189,7</u> 0,3	<u>1832,7</u> 2,1	<u>978,7</u> 0,9	<u>234,6</u> 0,2

*Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

Значне переважання у структурі капітальних інвестицій у промисловість власних коштів підприємств має низку недоліків, серед яких – «консервування» структурних диспропорцій, відсутність трансферу інвестиційних ресурсів у прогресивні види промислової діяльності, відставання у впровадженні нововведень для підтримання конкурентоспроможності через орієнтацію на максимізацію поточних прибутків³.

Суттєвий дефіцит внутрішніх інвестиційних ресурсів актуалізує залучення у промисловий сектор прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які, за умов здійснення виваженої державної політики, можуть стати потужним чинником її модернізації та структурної перебудови. Задовільним для інвестиційно-інноваційної безпеки України вважається рівень залучення ПІІ, за якого відношення чистого річного приросту ПІІ до ВВП знаходиться на рівні 6 %⁴. Натомість в Україні цей показник є критично низьким та виявляє тенденцію до скорочення: у 2010 р. він становив 4,2 %, у 2011 р. – 4,3 %, у 2012 р. – 3,8 %, у 2013 р. – 1,8 %, що свідчить про вкрай недостатні обсяги залучення ПІІ в економіку.

Щорічний приплив ПІІ у промисловість України у 2010-2012 рр. стрімко зростав, проте у 2013 р. різко скоротився до 818,4 млн дол. США (табл. 4). За 9 міс. 2014 р. відбувся відплив ПІІ у всіх без виключення галузях української промисловості, його загальна сума становила 2460,2 млн дол. США.

³ Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: Монографія / О.М. Алімов, А.І. Даниленко, В.М. Трегубчук та ін. – К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – С. 125.

⁴ Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р № 1277

Таблиця 4

Структура ПІІ за видами промислової діяльності, КВЕД-2010, млн дол. США /% *

Галузі промисловості	на 01.01.2011	на 01.01.2012	на 01.01.2013	на 01.01.2014
Промисловість	<u>13747,7</u> 100	<u>15019,1</u> 100	<u>17174,8</u> 100	<u>17993,2</u> 100
добувна	<u>1153,9</u> 8,4	<u>1191,0</u> 7,9	<u>1637,2</u> 9,5	<u>1868,4</u> 10,4
переробна, у тому числі:	<u>12190,2</u> 88,7	<u>12992,2</u> 86,5	<u>13980,9</u> 81,4	<u>14905,1</u> 82,8
харчова промисловість	<u>1990,2</u> 14,5	<u>2221,9</u> 14,8	<u>3070,6</u> 17,9	<u>3229,7</u> 17,9
легка промисловість	<u>155,8</u> 1,1	<u>141,1</u> 0,9	<u>142,1</u> 0,8	<u>134,3</u> 0,7
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	<u>454,4</u> 3,3	<u>470,9</u> 3,1	<u>485,9</u> 2,8	<u>533,5</u> 3,0
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	<u>438,5</u> 3,2	<u>520,4</u> 3,5	<u>402,5</u> 2,3	<u>520,1</u> 2,9
хімічна, нафтохімічна промисловість, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	<u>2038,9</u> 14,8	<u>2231,2</u> 14,9	<u>2465,5</u> 14,4	<u>2753,2</u> 15,3
металургія	<u>5913,6</u> 43,0	<u>6112,0</u> 40,7	<u>6124,2</u> 35,7	<u>6217,2</u> 34,6
машинобудування	<u>1016,1</u> 7,4	<u>1080,2</u> 5,2	<u>1000,7</u> 5,8	<u>1220,5</u> 6,8
інші галузі промисловості	<u>182,6</u> 1,3	<u>214,7</u> 1,4	<u>289,3</u> 1,7	<u>296,5</u> 1,6
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	<u>310,9</u> 2,3	<u>722,3</u> 4,8	<u>1459,2</u> 8,5	<u>1140,8</u> 6,3
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	<u>92,7</u> 0,7	<u>113,5</u> 0,8	<u>97,4</u> 0,6	<u>79,0</u> 0,4

* Складено та розраховано за: статистичний збірник Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» за 2013 р., експрес-випуск Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у січні-вересні 2014 року»

Дані наведено наростаючим підсумком з початку інвестування

Найбільшими у структурі накопичених у промисловості ПІІ є частки металургійної промисловості (34,6 % накопичених ПІІ у промисловості у 2013 р.), харчової промисловості (17,9 %), хімічного комплексу (15,3 %). Значно менш привабливими для іноземних інвесторів є високотехнологічні виробництва: частка ПІІ у вітчизняне машинобудування становила лише 6,8 %, у фармацевтичне виробництво – 0,3 %.

Світовий досвід свідчить про неоднозначність впливу ПІІ на економічний розвиток країн-реципієнтів, що зумовлено можливістю виникнення негативних ефектів внаслідок реалізації інвестиційних стратегій зарубіжних інвесторів, які можуть не відповідати національним інтересам країни⁵. Тому інвестиційна політика багатьох країн базується на використанні вибіркового обмежень у сфері ПІІ з урахуванням особливостей національної промислової політики, пов'язаної з захистом нових галузей, національних лідерів, стратегічно важливих підприємств та галузей, що постраждали під час кризи. Врахування всіх ризиків та загроз, пов'язаних із залученням іноземного капіталу у промисловість, та визначення пріоритетних напрямів його спрямування при виробленні комплексної

⁵ Інвестиційна безпека перехідних економік в умовах глобальної інтеграції: теоретико-методологічні підстави та прикладні аспекти: монографія / за ред. В. Андрійчука, М. Флейчук, А. Мокія; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 324 с.

інвестиційної стратегії є важливим чинником забезпечення економічного зростання промисловості у майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Інституційні засади інвестиційної діяльності складаються із сукупності основоположних правил та впорядкованого набору інститутів, що встановлюють правила координації інвестиційної діяльності господарюючих суб'єктів⁶.

Законодавчі акти, які формують інституційний базис інвестиційної діяльності, включають базовий Закон про інвестиційну діяльність, а також законодавство щодо: іноземного інвестування; створення інвестиційно-орієнтованих підприємств; фіскального регулювання інвестиційної діяльності; регулювання фінансового забезпечення інвестиційних процесів; стимулювання інвестиційної діяльності; інноваційного інвестування; взаємозв'язку інвестування та приватизації; управління та організації інвестиційної діяльності; державно-приватного партнерства та форм міжнародної взаємодії в інвестиційній сфері.

Базовим законом, що регулює інвестиційну діяльність в Україні є Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р., № 1560-ХІІ, який гарантує захист прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності, встановлює загальні умови і порядок державного регулювання інвестиційної діяльності. Основними недоліками цього закону є недостатнє врахування особливостей реальних інвестицій; відсутність механізму громадської апробації інвестиційних проектів у промисловості щодо їх впливу на соціальний та екологічний стан регіону; недостатній зв'язок з законодавством щодо зонування територій та містобудування. Закон «Про інвестиційну діяльність» протягом тривалого часу неодноразово доповнювався, нині вимоги щодо регулювання інвестицій розосереджені у багатьох законодавчих і підзаконних актах.

Режим іноземного інвестування регулює Господарський кодекс (ГК) України від 16.01.2003 р., № 436-ІV. Особливості іноземного інвестування визначені у Законі України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» від 10.09.1991 р., № 1540а-ХІІ містить гарантії захисту прав іноземних інвесторів. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р., № 959-ХІІ визначає форми іноземного інвестування і статус спільних підприємств. Недоліками законодавства щодо іноземних інвестицій є відсутність регламентації захисту інвесторів від некомерційних ризиків; постійні зміни в оподаткуванні зовнішньоекономічної діяльності; низька ефективність регулювання фондового ринку; помилки валютного регулювання. Перешкодою на шляху створення спільних підприємств є недостатня розробленість податкової та амортизаційної політики по відношенню до цих підприємств.

Правові норми щодо створення інвестиційно-орієнтованих суб'єктів господарювання містить ГК України та Цивільний кодекс (ЦК) України від 16.01.2003 р., № 435-ІV, які регулюють майнові відносини підприємств. Недоліком є неузгодженість норм цих кодексів. Зокрема, у ст. 63 ГК введено поняття змішаної форми власності, ЦК виокремлює приватну, державну і комунальну форми власності, не згадуючи про змішану.

⁶ Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge. 1971. — P. 6.

Інвестиційну діяльність господарських товариств регулюють ГК України, ЦК України, Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991р., № 1576-ХІІ. Інвестиційна діяльність товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ) також регулюється на підставі Закону України «Про господарські товариства» і Постанови КМУ від 16.11.2011р., №1182 «Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю», які не враховують особливості ТОВ і товариств з додатковою відповідальністю (ТДВ). Досі не прийнятий спеціальний Закон України «Про товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю», хоча вони є найбільш поширеними формами підприємництва в Україні. Серед правових актів цієї групи особливе місце посідає Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI, проте він має недоліки, зокрема, у ньому відсутній механізм притягнення до відповідальності посадових осіб акціонерного товариства (АТ) або контролюючого учасника за нанесення збитків через вимивання активів і вилучення прибутку, що призводить до непрямих збитків акціонерам та зниження капіталізації АТ.

Розвиток інвестування промисловості залежить від законодавчого регулювання об'єднання підприємств. ГК України встановлює правові основи діяльності об'єднань підприємств (асоціацій, корпорацій, концернів, консорціумів і ін.). Важливим є також Закон України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р., № 3528-IV. Недоліками цього закону є відсутність у ньому: положень щодо процедури укладання засновницького договору та змісту цього договору із зазначенням компетенції органів управління корпоративними підприємствами, наслідків недотримання засновниками умов договору; положення щодо розподілу сфер впливу засновників у органах управління корпоративними підприємствами та відповідальності холдингової компанії за збитки корпоративного підприємства, що спричинені діями холдингової компанії. Закон не визначає тип АТ, у формі якого створюється холдингова компанія.

Інвестиційна активність у промисловості залежить від податкової системи⁷. Реформа податкової системи має продовжуватися в напрямку фіскального стимулювання, що сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів на підприємствах. Загальні вимоги до справляння податків в Україні визначають Податковий кодекс (ПК) України від 02.12.2010 р., № 2755-VI та ГК України. Принципи податкового і митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності містить Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Закон України "Про захист іноземних інвестицій на Україні" визначає податкове середовище іноземного інвестування. Недоліком податкового законодавства в Україні є його складність та нестабільність, надмірна централізація процесу оподаткування, функціонування високих податкових ставок, що зумовлює ризики розширення «тіньового» сектору. Одним з недоліків ПК України є суперечності у визначенні поняття «прибутку» та «операційної діяльності» в ПК та стандартах бухобліку. До недоліків слід віднести відсутність диференціації податку на додану вартість (ПДВ), що не дозволяє мотивувати інвестування підприємств, які випускають продукцію з високою доданою вартістю. Не використовується механізм звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується на модернізацію. ГК України не містить змістовного розділу, присвяченого основам оподаткування.

Важливим елементом інституційного середовища інвестиційної діяльності є законодавство щодо фінансового забезпечення інвестицій. Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає джерела фінансування інвестицій, форми їх стимулювання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Порядок здійснення видатків з державного бюджету на реалізацію державних інвестиційних проектів визначає Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р., № 2542-III. Недоліком законодавства щодо бюджетної підтримки інвестиційної діяльності є надмірна

⁷ Sorensen Peter Birch. The Case for International Tax Coordination Reconsidered // Economic Policy, October 2000 / Vol. 31, Issue 31. – P. 429-472; Гайдар Е.Т. Государственная нагрузка на экономику // в кн: Долгое время. Россия в мире: очерки экономической истории. – М.: Дело, 2005. – С. 471-499.

централізація податкових надходжень і неможливість забезпечити підтримку інвестиційних проектів на рівні регіонів, де вони безпосередньо реалізуються.

Фінансування інвестицій з власних джерел підприємств регламентовано ГК України, ПК України, Законом України «Про концесії» від 16.07.1999 р., № 997-XIV, які регулюють використання прибутку і амортизаційних відрахувань. Амортизаційні відрахування мають бути надійним інвестиційним ресурсом, проте система амортизації в Україні не орієнтована на довгострокову концепцію оновлення основних засобів (ОЗ). Досвід свідчить, що у окремих країнах норма амортизації перевищує 100 % та запроваджується амортизаційна премія, що передбачає одноразове списання на витрати частини первісної вартості ОЗ в разі використання коштів на модернізацію. В Україні амортизаційні фонди недостатні навіть для компенсації фізичного зношення ОЗ, не кажучи про їхнє якісне оновлення. Через недоліки контролю і скрутний стан промислових підприємств амортизаційні відрахування часто спрямовуються на поточні витрати.

Розвиненим в Україні є законодавство щодо залучення інвестицій через цінні папери (ЦП). ГК України визначає основи державного регулювання та посередницької діяльності у сфері випуску та обігу ЦП. Закон України «Про акціонерні товариства» визначає особливості діяльності АТ щодо поводження з ЦП. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02. 2006 р., № 3480-IV регулює діяльність фондового ринку щодо сприяння залученню інвестицій через операції з ЦП. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р., №448/96-ВР визначає правові засади державного регулювання обігу ЦП. Водночас, залучення інвестицій у промисловість України через інструменти фондового ринку лишається на низькому рівні. Вітчизняні ЦП характеризуються низькою дохідністю та високим рівнем ризику, що зумовлює недовіру інвесторів до залучення коштів на фондовому ринку. Законодавством не визначені вимоги щодо обов'язкового зростання власного капіталу підприємств. Відсутність обов'язкової потреби в емісії нових акцій є причиною недостатнього розвитку ринку акцій промислових підприємств.

Достатньо регламентованим в Україні є порядок формування інвестиційних ресурсів за рахунок позичених коштів. ГК України регулює залучення кредитних ресурсів державними підприємствами, визначає особливості регулювання банківської діяльності у сфері кредитування. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., № 2121-III визначає види кредитних операцій та правила кредитування. Проте в Україні чітко не врегульовані питання формування грошово-кредитної політики; фактором, що стримує інвестиційне кредитування, є процентні ставки, які перевищують рентабельність більшості інвестиційних проектів. При кредитуванні великих проектів сума нарахованих процентів за інвестиційний період може перевищувати обсяг кредитування.

Розвиток інститутів спільного інвестування (ICI) передбачає Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 р., № 5080-VI, однак законом не передбачені можливості злиття і об'єднання корпоративних та пайових фондів, відповідно обмежуються їх можливості щодо участі у великих проектах.

Правові засади фінансового лізингу визначає ГК України, ПК України та Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 р., № 723/97- ВР. Розпорядженням Держфінпослуг України від 22.01.2004 р., № 21 «Про затвердження Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами - суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами» розширені можливості фінансового лізингу. Водночас, законодавче регулювання фінансового лізингу має недоліки, чітко не визначений предмет лізингу, не розроблений механізм організаційного забезпечення лізингових операцій, не регламентовані заходи щодо захисту прав лізингодавців та лізингоодержувачів і методи страхування лізингових операцій.

Заходи щодо стимулювання інвестиційної діяльності у промисловості передбачені ГК України, Законом України «Про інвестиційну діяльність», Законом України "Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки

України з метою створення нових робочих місць» від 6.09.2012 р., № 5205-VI, Постановою КМУ від 14.08.2013 р., № 715 "Про затвердження Порядку відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та вимог до таких проектів», а також Постановою КМУ від 13.11.2013 р., № 835 «Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка». Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» містить заходи із захисту прав господарюючих суб'єктів за межами України. Заходи щодо стимулювання розвитку промисловості передбачені Митним кодексом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI, що встановлює умови надання податкових пільг при ввезенні на митну територію України або вивезенні за її межі товарів, а також Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13.10.1992 р., № 2673-XII. Загальним недоліком законодавства щодо заохочення інвестиційної діяльності є призупинення дії окремих положень, базування законодавства на публічному праві, згідно якого відносини між державою і інвестором встановлюються за допомогою владно-розпорядчих та адміністративних актів держави⁸. Отже, у інвестора відсутні достатні гарантії непорушності умов його діяльності. Проблеми створюються ще й тим, що норми законів супроводжуються застереженням «якщо інше не передбачене законодавством». Можливі винятки з відповідної норми заохочення інвестицій не передбачені в тому нормативному акті, в якому міститься саме правило.

Особливу роль відіграє законодавство щодо інноваційних інвестицій. ГК України визначає засади регулювання інноваційної діяльності. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. №3715-VI визначає стратегічні напрями інноваційної діяльності. Закон України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 р., № 5018-VI визначає особливості інвестиційної діяльності індустріальних парків, Митний кодекс України визначає пільги щодо оподаткування митом в рамках діяльності індустріальних парків. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 р., № 991-XIV передбачає надання цільових субсидій та кредитів для реалізації проектів технопарків. Постанова КМУ від 31.10.2012 р., №1014 «Деякі питання підготовки до реалізації національного проекту «Технополіс» - створення інфраструктури інноваційного розвитку та високих технологій» і його складових» передбачає принцип змішаного інвестування проекту. Слід відзначити, що законодавство, присвячене інноваційним інвестиціям, роззосереджене, дія окремих норм призупинена. Законодавство про індустріальні парки має вдосконалюватися у частині регулювання земельних відносин під час облаштування індустріальних парків та реалізації в їх межах інвестиційних проектів; визначення статусу керуючих компаній індустріальних парків та відносин між ними і учасниками індустріальних парків.

Масштабна приватизація та акціонування промислових підприємств в Україні здійснювалася насамперед з метою їх модернізації. ГК України визначив порядок приватизації державних підприємств і участі інвесторів у приватизації державного майна. Закон України «Про приватизацію державного майна» від 04.03. 1992 р., № 2163-XII встановив основи приватизації державного майна з метою структурної перебудови економіки. Закон України «Про приватизаційні папери» від 06.03. 1992 р., № 2173-XII визначив види цих паперів, порядок їх випуску, розміщення, обліку, використання та погашення. Указ Президента України від 21.03.2002 р., № 280/2002 «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» був спрямований на підвищення ефективності діяльності АТ на основі залучення додаткових інвестицій.

Проте, правова база приватизації не забезпечує оновлення ОЗ та створення конкурентного середовища у промисловості. Регулювання приватизації внутрішніми актами ФДМ України і документами обмеженого терміну дії призвело до постійної зміни

⁸ Інвестиційне законодавство України: проблеми та перспективи розвитку http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2009/Pravo/47769.doc.htm

«правила гри», що негативно позначилося на інвестиційному кліматі. Діючі правові акти не забезпечили гармонійного поєднання інтересів держави, регіонів, інвесторів, працівників підприємств під час приватизації та у післяприватизаційний період. Надзвичайно низькою є фінансова відповідальність за невиконання умов приватизації.

В Україні напрацьоване законодавство щодо підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю. *Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності* регламентований у ГК України та базовому Законі України «Про інвестиційну діяльність». Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р., № 185-V регулює питання управління корпоративними правами держави, у т. ч. в інвестиційній сфері. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» визначає особливості управління інвестиціями в рамках СЕЗ. Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р., № 2664-III встановлює правові засади надання фінансових послуг, у т. ч. послуг з фінансового лізингу.

Запроваджується програмно-цільовий підхід до регулювання інвестиційної діяльності. Постанова КМУ від 02.02. 2011 р., № 389 «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» спрямована на мотивацію реальних інвестицій та інвестиційного кредитування. Розпорядження КМУ від 29.09.2010 р., № 1900 «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011 - 2015 роки» передбачає стимулювання приватних інвестицій у реальному секторі. Постанова КМУ від 27.02. 2013 р., № 187 «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки» містить заходи щодо покращення інвестиційного клімату і модернізації промисловості. Постанова КМУ від 12.09.2011 р., № 1130 «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» передбачає інноваційний розвиток космічної та авіабудівної галузей, металургії, хімічної та легкої промисловості. Розпорядження КМУ від 17.07. 2013 р., № 603-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» передбачає створення науково-інноваційно-виробничих кластерів на базі комерціалізації власних наукових розробок. Інституційні засади кластерної моделі розвитку економіки закладені у проектах «Концепції створення кластерів в Україні» і «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів», проте документи ці поки що не прийняті. Недоліком діяльності з програмування інвестиційного розвитку у промисловості є неузгодженість програм, відсутність відповідальності за їх виконання внаслідок змін у системі державного управління, розпорошення ресурсів між багатьма програмами.

В рамках українського законодавства приділено увагу формам приватно-державного партнерства та міжнародної взаємодії в інвестиційній сфері. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р., № 2404-VI спрямований на регулювання відносин державних і приватних партнерів з метою об'єднання ефективного використання інвестиційних ресурсів. Розпорядження КМУ від 14.08. 2013 р., № 739-р «Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки» визначає механізм взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства. Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р., № 997-XIV створює умови для залучення масштабних інвестицій в реальний сектор економіки.

Прикладом міжнародної взаємодії в інвестиційній сфері є Рамкова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), яка набула чинності 8.04.2006 р. Угода сприяє наданню Україні кредитів для реалізації інвестиційних проектів, визначає пріоритетні сфери кредитної діяльності ЄІБ в Україні. Важливою подією є отримання позики у 750 млн дол. США за проектом "Перша позика на політику розвитку" на основі Угоди між Україною та МБРР від 26.05.2014 р. на 16 років. Кошти, отримані в рамках проекту, мають бути спрямовані для проведення стратегічних та інституційних реформ.

Недосконалість інституційних засад інвестування в Україні опосередковано засвідчують рейтинги інвестиційного клімату. Україна представлена у наступних рейтингах інвестиційної привабливості: Глобальний індекс конкурентоспроможності; Індекс «Doing Business»; Індекс інвестиційної привабливості; Індекс сприйняття корупції; Глобальний барометр корупції; Звіт про конкурентоспроможність регіонів України; Індекс економічної свободи.

В рамках глобального індексу конкурентоспроможності у 2014 р. відзначені фактори, що знижують інвестиційну привабливість України: ситуація із захистом права власності (135 місце із 144), захист прав на інтелектуальну власність (129 місце), адміністративний тиск на бізнес (115 місце), втрата незалежності судової системи (140 місце), фаворитизм в управлінні (116 місце), ефективність системи вирішення суперечок (129 місце)⁹.

Індекс «Doing Business»¹⁰ засвідчує легкість започаткування бізнесу, отримання дозволів, реєстрації права власності та отримання кредитів, враховує захист інвесторів, режим оподаткування та зовнішньої торгівлі у 189 країнах. Починаючи з 2007 р. Україна перемістилася у рейтингу зі 139 на 96 місце, але при наявності вагомих перепон веденню бізнесу. Щорічний звіт «Doing Business-2015» відмічає прогрес у спрощенні системи оподаткування, проте залишаються проблемними питання банкрутства підприємств, ведення зовнішньоекономічної діяльності та захисту прав міноритарних акціонерів.

Індекс інвестиційної привабливості¹¹ розраховується з 2008 р. шляхом опитування керівників компаній-учасників Європейської Бізнес Асоціації. Якщо у III кв. 2008 р. 33 % з них вважали, що інвестиційний клімат в Україні швидше несприятливий, 4 % - однозначно несприятливий, то вже у III кв. 2014 р. 45 % вважали інвестиційний клімат швидше несприятливим, 28 % - однозначно несприятливим. Серед чинників падіння інвестиційної привабливості України респонденти назвали війну на Донбасі (30 %), нововведення НБУ щодо валютного регулювання (28 %), відсутність реальних реформ та дезорганізація роботи державних установ (27 %), зростання корупції (11 %). На думку опитуваних найгірша ситуація склалася у сфері валютного регулювання, реформування судової системи, відшкодування ПДВ та корупцією.

Індекс сприйняття корупції «Transparency International» оцінює корумпованість публічного сектору 177 країн та територій шляхом опитування фахівців 12 інституцій, у т. ч. Світового банку. Для України індекс сприйняття корупції у 2013 р. складає 25 балів зі 100. Протягом 2007-2013 рр. індекс сприйняття корупції України погіршився. Водночас, відбулось покращення рейтингу РФ (з 143 до 127 місця), Казахстану (з 150 до 140), Республіки Білорусь (з 150 до 123), Польщі (з 61 до 38). На думку авторів аналізу, основною причиною низького значення індексу сприйняття корупції для України є злиття політичних та бізнес інтересів та корумпований протекціонізм¹².

Глобальний барометр корупції¹³ у 2013 р. представив опитування 114 тис. людей у 107 країнах. За результатами опитування у 2013 р., 43 % українців заявили, що за останні 2 роки корупція в Україні поширилася, 47 % впевнені, що уряд України працював виключно в інтересах кількох фінансово-промислових груп, 37 % вважають дії уряду щодо боротьби з корупцією неефективними. Основними осередками корупції в Україні опитувані вважають судову систему (87 %), міліцію (84 %), публічних діячів та державних

⁹ Інформація Всесвітнього економічного форуму «The Global Competitiveness Report» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.

¹⁰ Інформація Світового Банку «Doing Business» за відповідні роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>.

¹¹ Інформація Європейської бізнес асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba/indices/investment-attractiveness-index>.

¹² Тотальна корупція вбиває чесний бізнес в Україні, прес-реліз, "Трансперенсі Інтернешнл Україна", 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/content/4052.html>

¹³ Global Corruption Barometer, Transparency International, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=ukraine>

службовців (82 %), Верховну раду України (77 %).

*Індекс конкурентоспроможності регіонів України*¹⁴ дає можливість порівняти їх інвестиційну привабливість. Наприклад, м. Київ, найбільш конкурентоспроможний регіон, у 2011-2013 рр. знаходився серед регіонів з найменшою інвестиційною привабливістю, посів останнє місце за показниками захисту права власності, незалежності судів, фаворитизму у владі, ефективності вирішення суперечок, та 25 місце - за показниками прозорості дій влади і захисту міноритарних акціонерів.

Індекс економічної свободи щорічно розраховується фондом «The Heritage Foundation» та «Wall Street Journal» з метою оцінки економічних свобод у країні, до яких відносять право вільно працювати, виробляти, споживати та інвестувати¹⁵. Протягом 2007-2011 рр. відбувалося зменшення індексу для України з 51,1 до 46,1 балів. За даними індексу економічної свободи-2014, Україна посідає 155 місце серед 178 країн, значення Індексу дорівнює 49,3 балам (середнє значення індексу у світі - 60,3 бали). Україна має найменший рівень економічної свободи в європейському регіоні після республіки Білорусь. Інвестиційна привабливість у складі індексу зменшилася з 30 до 20 балів через погіршення ситуації з корупцією, злиття політичних та бізнесових інтересів, незадовільний захист власності, вплив виконавчої влади на судову систему, дискримінаційне ставлення до іноземних інвестицій, відсутність прозорого ринку землі, можливості експропріації доходів і майна.

¹⁴ Інформація Фонду «Ефективне Управління» та Всесвітнього Економічного Форуму «Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf

¹⁵ Інформація «The Heritage Foundation», «Index of Economic Freedom» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org/index/download>

РОЗДІЛ 3. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ

3.1. Металургійна промисловість

Металургійна промисловість належить до бюджетоутворюючих галузей української економіки, забезпечуючи значну частину валютних надходжень завдяки розвиненому експортному потенціалу – частка металургії у структурі українського товарного експорту у 2013 р. була найбільшою серед усіх галузей промисловості й становила 27,8 %.

Протягом останніх років на розвиток металургійної галузі негативно впливає несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура, яка характеризується зниженням світових цін на чорні метали, загостренням конкуренції на ринках Європи та Азії на тлі надлишку у світі виробничих потужностей, домінуванням на ринку дешевого китайського прокату, скороченням попиту на металургійну продукцію на Близькому Сході, який традиційно є одним з найбільших споживачів української металургійної продукції.

У поточному році розгортання бойових дій на Донбасі, де розташована значна частка потужностей ГМК, суттєво погіршило ситуацію у металургійній промисловості. У січні-жовтні 2014 р. промислове виробництво у галузі скоротилося на 13,7 %, що значним чином пов'язано з зупинкою роботи ключових металургійних підприємств Донбасу. Через руйнування та пошкодження припинено діяльність таких важливих металургійних підприємств як «Стаханівський завод феросплавів», ТОВ «Сталь», ПАТ «Алчевський металургійний комбінат», «Єнакіївський металургійний комбінат», «Харцизький трубний завод», ПАТ «Донецький електрометалургійний завод».

Якщо у I півріччі 2014 р. капітальні інвестиції у галузь зросли на 13,1 % порівняно з відповідним періодом 2013 р. й становили 5123,4 млн грн, то зупинка цілої низки великих підприємств ГМК у другій половині 2014 р. загрожує значним падінням інвестиційної діяльності за підсумками року.

Аналіз структури залучення капітальних інвестицій у галузь свідчить про значне переважання у ній частки металургійного виробництва (88,7 % у 2010-2013 рр. у середньому за період), тоді як частка інвестицій у виробництво готових металевих виробів є в декілька разів меншою (рис. 1).

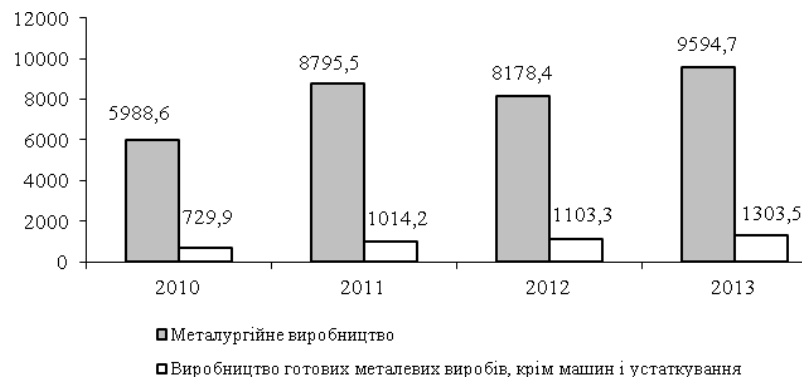


Рис. 1. Динаміка залучення капітальних інвестицій у металургійну промисловість України, млн грн *

* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

Частка залучених капітальних інвестицій у металургію у загальній структурі капітальних інвестицій у промисловість у 2010-2013 рр. у середньому становила 10,5 %, скоротившись з 11,8 % у 2010 р. до 10,3 % у 2013 р. У січні-вересні 2014 р. вона зросла до 13,6 %, проте обсяги освоєних у галузі капітальних інвестицій скоротилися на 1,2 % порівняно з відповідним періодом 2013 р. Порівняно невисокі обсяги залучення інвестицій у галузь пояснюються незадовільним фінансовим станом підприємств галузі – чистий збиток підприємств у 2013 р. становив 12856,4 млн грн, збільшившись у 2,2 разу порівняно з 2010 р. У 2014 р. фінансові проблеми підприємств галузі поглибилися – у січні-червні їх чистий збиток становив 20444,7 млн грн.

Головним джерелом фінансування інвестицій є власні кошти підприємств, частка яких у структурі фінансування капітальних інвестицій у галузі у 2010-2013 рр. у середньому становила 91 %. Частка кредитів скоротилася з 8,9 % у 2010 р. до 3,6 % у 2013 р.; частка коштів іноземних інвесторів і у середньому за період становила 1,9 % (табл. 5).

Таблиця 5

Капітальні інвестиції у металургійну промисловість за джерелами фінансування, млн грн *

	2010	2011	2012	2013
Усього, <i>у т.ч. за рахунок:</i>	6718,5	9809,7	9281,7	10898,2
коштів державного бюджету	30,6	1,7	3,7	6,1
коштів місцевих бюджетів	0,3	46,7	*	1,3
власних коштів підприємств та організацій	5990,3	8639,9	8562,1	10298,1
кредитів банків та інших позик	600,7	781,8	628,7	390,2
коштів іноземних інвесторів	95,6	338,7	81,1	178,0
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів тощо	**	**	**	**
коштів населення на будівництво власних квартир	0	0	0	**
інших джерел фінансування	**	0,8	2,4	0,1

* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

** Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»

У 2010-2013 рр. металургійна промисловість залишалася найбільш привабливою серед галузей української промисловості для іноземних інвесторів. Обсяги прямих іноземних інвестицій у металургійну галузь становили майже половину загального обсягу іноземних інвестицій, спрямованих в українську переробну промисловість. Водночас, частка галузі у загальній структурі накопичених ІІІ у переробній промисловості виявляє тенденцію до скорочення – якщо на початок 2010 р. вона становила 46,8 %, то у січні-вересні 2014 р. скоротилася до 43,3 %.

На відміну від багатьох галузей промисловості України у металургії у 2010-2013 рр. не відбувалося відпливу іноземного капіталу, хоча у 2012 р. приплив ПІІ у галузь становив лише 12,2 млн дол. США, проте вже у 2013 р. зріс до 93 млн дол. США (рис. 2).

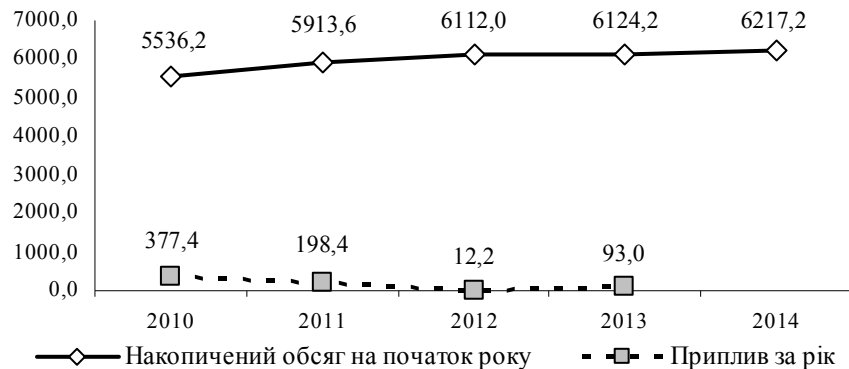


Рис. 2. Динаміка прямих іноземних інвестицій у металургійну промисловість України, млн дол. США, КВЕД 2010 *

* Складено за: статистичний збірник Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» за 2013 р., експрес-випуск Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у січні-вересні 2014 року»

Реакцією на загострення соціально-економічної ситуації в Україні у 2014 р. став відплив ПІІ з галузі – за 9 міс. 2014 р. він становив 534,7 млн дол. США.

Найбільші обсяги ПІІ в металургійну галузь України надійшли з Німеччини – її частка на кінець червня 2014 р. становила 77,1 %. Німецький капітал представлений на українському ринку такими компаніями як ТОВ «Німецьке індустріальне представництво», представництво компанії «Hydac International», а також SKF. Кіпру належить 11,7 % ПІІ на українському ринку металургійного обладнання та металопродукції, Нідерландам – 5,1 %, РФ – 1,0 %.

Рівень ефективності капіталовкладень у металургійну промисловість демонструється динамікою показників стану основних засобів (ОЗ) галузі. Суттєве нарощування вартості ОЗ в 2008-2012 рр. (в 2,4 разу) не призвело до оновлення виробничої бази – у галузі відбулося значне зменшення коефіцієнту оновлення ОЗ з 7,6 % до 2,7 % на тлі зростання коефіцієнту їх вибуття з 2,2 % до 4,1 %, що свідчить про звужене відтворення основних засобів. У результаті ступінь зношеності ОЗ у 2008-2012 рр. зріс з 61,9 до 63 % (табл. 6).

Таблиця 6

Показники ефективності інвестування металургійної промисловості України, КВЕД 2005 *

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ***
Вартість основних засобів (на кінець року), млн грн	104702	134085	139990	254009	247685	181908
Ступінь зношеності основних засобів, %	61,9	59,2	59,0	63,3	63,0	44,7
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	7,6	4,1	2,5	2,0	2,7	6,5
Коефіцієнт вибуття основних засобів, %	2,2	3,3	3,1	2,5	4,1	3,7
Фондоємність (вартість основних засобів на 1 грн реалізованої продукції), грн	0,5	0,9	0,7	0,8	1,2 **	0,8

* Складено та розраховано за: статистичні бюлетені Держстату України «Основні засоби України» за 2008-2010 рр. та 2013 р., статистичні бюлетені «Баланс основних засобів України» за 2011-2012 рр., збірники «Статистичний щорічник України» за 2011-2013 рр., інформація Держстату «Обсяги реалізованої промислової продукції за видами діяльності», статистичні бюлетені «Капітальні інвестиції в Україні» за 2012-2013 рр.

** обсяг реалізованої промислової продукції – КВЕД 2010;

*** Показники розраховано за КВЕД 2010

Покращення показників ефективності інвестування у 2013 р. переважно спричинені внесенням Держстатом України змін до класифікації видів економічної діяльності (з переходом до нової редакції КВЕД), результатом чого стало виключення певних груп, представлених у КВЕД 2005, з розділу 25 КВЕД 2010 «Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування».

Зважаючи на те, що металургійна промисловість залишається базовою галуззю для економіки України, її модернізація та усунення структурних деформацій є важливими передумовами забезпечення економічної безпеки держави та стійкого економічного зростання. Натомість в Україні протягом тривалого періоду зберігаються стійкі негативні тенденції у функціонуванні галузі, які поглибилися на тлі погіршення ситуації у східних регіонах України. Існуючі проблеми перешкоджають ефективному розвитку галузі та вимагають залучення значних інвестиційних ресурсів для їх подолання. Зокрема, до таких проблем належать наступні.

1. Технічна та технологічна відсталість, висока енерго- та ресурсоємність виробництва металопродукції. Виробництво металургійної продукції в Україні порівняно з розвиненими країнами є на 5-7 % більш матеріалоемним та на 25-30 % більш енергоємним¹⁶. Найбільш енергоємним залишається мартенівське виробництво сталі, за використання якого витрати енергоресурсів майже у 5 разів, а природного газу – у 15 разів більші, ніж при конвертерному виробництві.

Слід зазначити, що протягом останніх років металургійні підприємства досягли певних успіхів у здійсненні модернізації виробництва. Станом на початок 2014 р. з експлуатації повністю було виведено крупні мартенівські цехи на комбінатах Дніпровський, Макіївський, Алчевський, Азовсталь, а також зменшено до 1-2 мартенів виробництво на комбінатах «АрселорМітал Кривий Ріг» та ім. Ілліча. Проте значні пошкодження виробничих потужностей та зупинка більшості підприємств на Донбасі внаслідок бойових дій наразі суттєво гальмують позитивні зрушення у цьому напрямі.

Посилення інноваційної спрямованості розвитку металургійної галузі створить умови для збільшення питомої ваги п'ятого і шостого технологічних укладів, що сприятиме подоланню структурних деформацій у галузі та зменшенню енергоємності виробництва.

Так, надзвичайно актуальним є впровадження технології вдування пиловугільного палива (ПВП) при виплавці чавуну, адже її застосування дозволяє скоротити використання природного газу в металургії щонайменше на 80 %, а подекуди й повністю відмовитися від його використання. За розрахунками фахівців Інституту економіки промисловості НАН України перспективний економічний ефект від впровадження цієї технології на провідних металургійних підприємствах України може становити щонайменше 4,3 млрд грн на рік. Крім того, комплексне впровадження пиловугільних установок передбачає мінімізацію викидів у атмосферу. Всі відходи роботи доменних печей акумулюватимуться й використовуватимуться на потреби підприємств та населених пунктів (на виробництво електроенергії, тепла тощо)¹⁷.

Технологію вдування пиловугільного палива було впроваджено на «Запоріжсталь», ММК ім. Ілліча, «Азовсталь», Алчевському меткомбінаті. Проте застосування цієї технології передбачає використання високоякісного коксівного вугілля, обсяги виробництва якого в Україні є недостатніми. За оцінками експертів, ефективне функціонування пиловугільних установок вимагає щорічного імпорту в Україну близько 10 млн тонн коксівного вугілля.

Підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС істотно обмежує використання державної допомоги для модернізації галузі та підтримки вітчизняних виробників через

¹⁶ Потапенко В.Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах «зеленої економіки»: монографія / В.Г. Потапенко; [за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова]. – К.: НІСД, 2012. – С. 205

¹⁷ Сергій Степаніченко Майбутнє України – без газу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrudprom.com/digest/Maybutn_metalurg__bez_gazu.html?print

жорсткі вимоги щодо захисту конкуренції та недискримінаційної торгівлі. У країнах ЄС допомога металургійній галузі надається лише на екологічні програми, здійснення підприємствами доконкурентної науково-дослідної діяльності, навчання персоналу, а також закриття потужностей, для чого використовуються неадресні горизонтальні програми субсидування. Максимальне використання такої практики з метою підтримки металургійної галузі України із залученням іноземних донорських організацій має сприяти технологічному розвитку вітчизняної металургії.

2. Низькі екологічні характеристики металургійного виробництва в Україні.

Світовий досвід свідчить про доцільність та високу економічну ефективність впровадження на підприємствах металургії екологічно безпечних технологій, створення маловідходних та безвідходних технологічних процесів, удосконалення методів утилізації шкідливих речовин, а також комплексного використання природних ресурсів, які в Україні використовуються недостатньо.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачає гармонізацію законодавства у сфері охорони довкілля щодо промислового забруднення і промислових загроз, адже металургійні підприємства України є одними з найбільших промислових забруднювачів довкілля. У ст. 363 Угоди зазначено, що Україна зобов'язується поступово наближувати своє законодавство до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища.

У Додатку XXX до Розділу V Угоди передбачені, зокрема, такі заходи щодо підвищення якості атмосферного повітря, як встановлення верхньої та нижньої межі оцінки, цільових та граничних значень та мети щодо зменшення впливу діоксиду сірки, діоксиду азоту та оксидів азоту, свинцю, бензолу та оксиду вуглецю, озону, суспендованих твердих частинок РМ 10 та РМ 2.5 протягом 3 років з дати набрання чинності Угодою; встановлення системи оцінки якості атмосферного повітря відносно забруднювачів атмосферного повітря; запровадження планів щодо якості атмосферного повітря для зон і агломерацій, де рівень забруднення перевищує граничну/цільову величину протягом 5 років з дати набрання чинності Угодою. Це вимагатиме значних інвестицій у модернізацію виробничих потужностей, причому, згідно ст. 262 Угоди, державна допомога для інвестицій з метою забезпечення відповідності обов'язковим стандартам, визначеним Директивами ЄС, зазначеними у Додатку XXX до глави 6 Розділу V Угоди, протягом зазначеного в ньому періоду імплементації, зокрема, адаптації підприємств та обладнання до нових вимог, може бути дозволена в обсязі до 40 % прийнятних витрат.

Згідно Додатку XXXI до глави 6 «Навколишнє середовище» Розділу V Угоди Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації Кіотського протоколу, включаючи всі критерії відповідності для повного запровадження кіотських механізмів. Натомість, Україною все ще не ратифіковано «Поправку до Кіотського протоколу на виконання пункту 9 статті 3» (так звана «Дохійська поправка») щодо зобов'язань країн-учасниць на період з 01.01.2013 р. до 31.12.2020 р., у якій вона офіційно взяла на себе зобов'язання щодо такого рівня викидів парникових газів, який на період до 2020 р. не перевищуватиме 80 % від рівня базового 1990 р. Це фактично означає лише нарощування викидів і не є прийнятним, зважаючи на підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Фактичним рівнем по скороченню викидів для всіх країн згідно з Поправкою встановлюється рівень викидів за 2008-2010 рр., який для України становить 42 % від рівня 1990 р. Тому перегляд офіційної позиції України щодо скорочення викидів на 58 % замість задекларованих 20 % та ратифікація Поправки стане єдиною можливістю для неї отримати доступ до гнучких механізмів Кіотського протоколу (проекти спільного провадження, міжнародної торгівлі квотами), які мають бути використані для залучення міжнародних інвестицій для фінансування екологічних заходів, у тому числі на підприємствах промисловості. Крім того, у випадку перевищення Україною

встановленого рівня (42 % від 1990 р.) вона зможе використати квоти зі значного резерву, накопиченого нею протягом дії першого періоду Кіотського протоколу¹⁸.

В Україні також існує необхідність перегляду діючих нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин та приведення їх у відповідність з європейськими стандартами, адже, за оцінками експертів галузі, існуючі нормативи, затверджені Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 309 від 27.06.2006 р. «Про затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел», не враховують особливостей технологічних процесів металургійних виробництв¹⁹.

3. Нерозвиненість внутрішньогалузевої та міжгалузевої кооперації, що призводить до незбалансованості виробництва, зростання вартості та зниження якості сировинних ресурсів (залізорудної сировини, коксу) через домінування на сировинних ринках декількох компаній, а також спричиняє недостатнє використання потенціалу внутрішнього ринку споживання металургійної продукції, суттєво уповільнюючи та знижуючи ефективність інвестиційних процесів у галузі.

На металургійному ринку України традиційно домінують великі холдинги, що входять до складу вітчизняних фінансово-промислових груп (ФПГ).

***Довідково.** Найбільшими ФПГ, що мають активи у металургійному секторі України, є групи «СКМ» (ТОВ «Метінвест-Холдинг»); «Приват» (ПАТ «Запорізький завод феросплавів», ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат», ПАТ «Нікопольський завод феросплавів»); «EastOne» («Інтерпайп Сталь», НВО «Трубосталь»); «Індустріальний Союз Донбасу» (ПАТ «Алчевський металургійний комбінат», ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат ім. Дзержинського», ПАТ «Дніпропетровський трубний завод»); «Донецьксталь» (ПАТ «Донецький металургійний завод», ПрАТ «Донецьксталь – металургійний завод», ПрАТ «Макіївкокс», ПАТ «Ясиновський коксохімічний завод»).*

Високий рівень конкуренції між цими ФПГ у різних сферах бізнесу та боротьба за вплив на ринках спричиняють використання ними неринкових методів – зловживання монополієм становищем на ринках сировини та напівфабрикатів шляхом штучного підвищення тарифів для компаній-конкурентів, що змушує останніх вдаватися до імпорту необхідної сировини; недружніх поглинань, за яких компанії, що не мають доступу до необхідних виробничих ресурсів, поглинаються сильнішими конкурентами та ін.

Попри належність більшості металургійних компаній до багатогалузевих ФПГ міжгалузева кооперація металургійних компаній з основними промисловими споживачами металургійної продукції залишається слаборозвиненою. На сьогодні існуючі можливості внутрішнього ринку металопродукції оцінюються експертами максимально в 10-11 млн т, що майже втричі менше порівняно з обсягами її експорту. У структурі внутрішнього споживання металопродукції найбільша частка належить власне металургії (35 %), підприємствам машинобудування – 20 %, металосервісним центрам, підприємствам малого будівництва та приватним споживачам металообробної галузі – понад 18 %, підприємствам будівельної галузі – 5 %, автомобілебудівної – 2 %, виробникам будівельних матеріалів – 1 %²⁰.

Недостатня номенклатура виробництва вітчизняними металургійними компаніями продукції глибокої переробки спричиняє нарощування її імпорту, насамперед машинобудівними підприємствами, які споживають близько чверті загальних обсягів українського імпорту металургійної продукції. За підрахунками експертів, саме через

¹⁸ Результати 18-ї Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату та аналіз наслідків для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://climategroup.org.ua/wp-content/uploads/2012/11/NECU.ResultsCOP18.ukr_.pdf

¹⁹ Інтерв'ю генерального директора об'єднання «Металургпром» Харахулаха В.С. «Українській технічній газеті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://metallurgprom.org/?p=715>

²⁰ Точилін В.О., Венгер В.В. Стан та напрями розвитку внутрішнього ринку металопродукції України / Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. Вип. 3/1. – С. 64-67.

недостатню номенклатуру металургійні комбінати щорічно недоотримують близько 3 млрд дол. США²¹. Основною причиною є надмірна орієнтація вітчизняних підприємств на експорт сировинної продукції, виробництво якої вимагає значно менших витрат.

Таким чином, глибокі структурні та організаційні деформації та неконкурентні дії у галузі значним чином перешкоджають розвитку інтеграційних процесів як на рівні галузі, так і на рівні економіки в цілому, знижуючи інвестиційний потенціал вітчизняної металургії.

3.2. Хімічна та нафтохімічна промисловість

У хімічному комплексі України виробляється широкий асортимент продукції, орієнтованої як на промислове, так і на кінцеве споживання, він має розвинені міжгалузеві, внутрішньогалузеві та технологічні зв'язки, а також високий експортний потенціал, що робить його одним з локомотивів вітчизняної економіки.

Хімічний комплекс належить до найбільш енерго- та ресурсомістких в українській економіці та має значну залежність від попиту з боку галузей, що споживають його продукцію – будівництва, машинобудування, легкої промисловості та сільського господарства. Крім того, він розвивається в умовах значного зовнішнього конкурентного тиску, зумовленого насамперед нарощуванням обсягів реалізації хімічної продукції азійськими країнами (здебільшого КНР). Так, у 2012 р. КНР посіла перше місце у світі за обсягами реалізації хімічної продукції з показником 952,5 млрд євро (на другому місці були США з удвічі меншими обсягами – 456,8 млрд євро)²².

Катастрофічним для галузі та економіки України загалом стало повне зупинення виробництва мінеральних добрив, кислот, соди, пластмас на підприємствах, розташованих на Донбасі, спричинене розгортанням бойових дій. Так, закриття ПАТ «Концерн Стирол», ПрАТ «Северодонецьке об'єднання Азот», якими вироблялася стратегічна продукція українського експорту – аміак та мінеральні добрива – призвело до скорочення виробництва аміаку загалом в Україні у січні-жовтні 2014 р. порівняно з аналогічним періодом 2013 р. на 35,7 %.

Аналіз показників капітальних інвестицій у хімічному комплексі України (рис. 3) свідчить, що найнижчими протягом 2011-2013 рр. були індекси інвестицій у виробництві *хімічних речовин і хімічної продукції*, які у 2011-2013 рр. становили від 90 до 99 %. У 2014 р. падіння у підгалузі поглибилося – за підсумками 9 міс. 2014 р. індекс становив 59,1 % до відповідного періоду 2013 р.

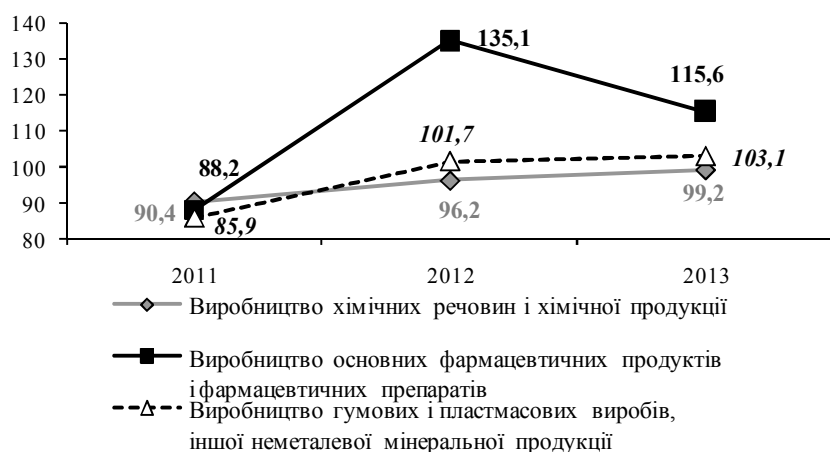


Рис. 3. Індекс капітальних інвестицій у хімічному комплексі України, %, КВЕД-2010 *
* Складено за: статистичний щорічник України за 2013 р.

²¹ Там само

²² Джерело: The European Chemical Industry Council Facts and Figures 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cefic.org/Facts-and-Figures/>

Певне зростання у 2012-2013 рр. демонстрував індекс капітальних інвестицій у виробництві гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції, який після падіння у 2011 р. до 85,9 % у 2012-2013 рр. зріс до 101,7 та 103,1 % відповідно. У січні-вересні 2014 р. індекс капітальних інвестицій у підгалузі скоротився до 88,2 %.

Починаючи з 2012 р. індекси капітальних інвестицій у виробництві фармацевтичної продукції та фармацевтичних препаратів зберігалися на досить високому рівні – 135,1 % у 2012 р. та 115,6 % у 2013 р. Цьогорічна кризова ситуація в економіці не позначилась на інвестиційній активності галузі – за 9 міс. 2014 р. зростання інвестицій у галузі становило 146,8 %.

Обсяги інвестицій у хімічний комплекс України зросли з 6914,3 млн грн у 2010 р. до 8947,0 млн грн у 2013 р. (табл. 7). При цьому частка галузей хімічного комплексу у структурі капітальних інвестицій у промисловість скоротилася з 12,2 % у 2010 р. 8,5 % у 2013 р.

Таблиця 7

Капітальні інвестиції у хімічний комплекс України за джерелами фінансування,
млн грн *

	2010	2011	2012	2013
Разом, <i>у т.ч. за рахунок:</i>	6914,3	8020,5	8295,0	8947,0
коштів державного бюджету	**	28,5	**	4,7
коштів місцевих бюджетів	49,5	1,5	**	7,9
власних коштів підприємств та організацій	5177,7	6178,7	6498,8	7589,0
кредитів банків та інших позик	1141,9	1450,2	1405,0	1221,2
коштів іноземних інвесторів	513,1	305,6	163,2	90,6
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів тощо	12,2	11,6	-	**
коштів населення на будівництво власних квартир	5,9	42,4	14,7	22,5
інших джерел фінансування	3,0	2,0	4,7	5,8

* Складено за інформацією, наданою Держстатом України

** Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»

Частка власних коштів підприємств у структурі капітальних інвестицій у хімічний комплекс у 2010-2013 рр. зросла з 74,9 % у 2010 р. до 84,8 % у 2013 рр., а в середньому за період становила 78,8 %, що є нижчим показником порівняно з іншими базовими галузями української промисловості, у яких вона перевищує 80-90 %. Це зумовлено більш активним порівняно з іншими галузями залученням кредитних ресурсів (переважно у виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції), частка яких у 2010-2013 рр. у середньому становила 16,3 %. Частка коштів іноземних інвесторів скоротилася з 7,4 % у 2010 р. до 3,8 %, 2,0 % та 1,0 % у 2011-2013 рр. відповідно.

Лідерами за обсягами залучених інвестицій у хімічний комплекс є підприємства з виробництва гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції (рис. 4), на які у 2010-2013 рр. у середньому надходило 51,3 % від загального обсягу залучених інвестицій комплексу, тоді як у виробництво хімічних речовин і хімічної продукції – 38,7 %, у фармацевтичне виробництво – 10 %. Зростання інвестування виробництва хімічних речовин і хімічної продукції призвело до збільшення частки цієї підгалузі у загальному обсязі капітальних інвестицій з 36 % у 2010 р. до 40,2 % у 2013 р., а зростання інвестицій у фармацевтику збільшило її частку за цей період з 8,2 % до 12 %.



Рис. 4. Динаміка залучення капітальних інвестицій у хімічний комплекс України, млн грн*
* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

Інвестування у хімічному комплексі істотно стримується незадовільними показниками фінансового стану підприємств, які є одними з найгірших у промисловості. У 2010-2012 рр. додатні фінансові результати та тенденцію до зростання чистого прибутку демонстрували лише підприємства фармацевтичної галузі, які у 2010-2014 рр. зберігали високі показники рентабельності на рівні 13-15 % (15,3 %, у 2010 р., 13,3 % у січні-червні 2014 р.). Інші підгалузі хімічного комплексу у 2010-2012 рр. мали від'ємні фінансові результати. Збитковість виробництва хімічних речовин і хімічної продукції у 2013 р. зросла в 3,6 разу порівняно з 2010 р. (з 2369,2 млн грн до 8538,8 млн грн). У першому півріччі 2014 р. чистий збиток підприємств підгалузі сягнув 19173,3 млн грн. Збитки у виробництві гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції у 2013 р. дещо скоротилися порівняно з 2010 р. – з 1134,3 млн грн до 948,5 млн грн, але у січні-червні 2014 р. становили вже 7432,2 млн грн.

Потенціал залучення прямих іноземних інвестицій у хімічний комплекс України використовується недостатньо - щорічний приплив ПІІ до галузі залишається незначним, а накопичені обсяги ПІІ станом на початок 2014 р. зросли лише на 35,0 % порівняно з початком 2010 р. (рис. 5). У січні-вересні 2014 р. відбувся відплив ПІІ з усіх без виключення підгалузей хімічного комплексу, загальна сума якого становила 433,2 млн дол. США.

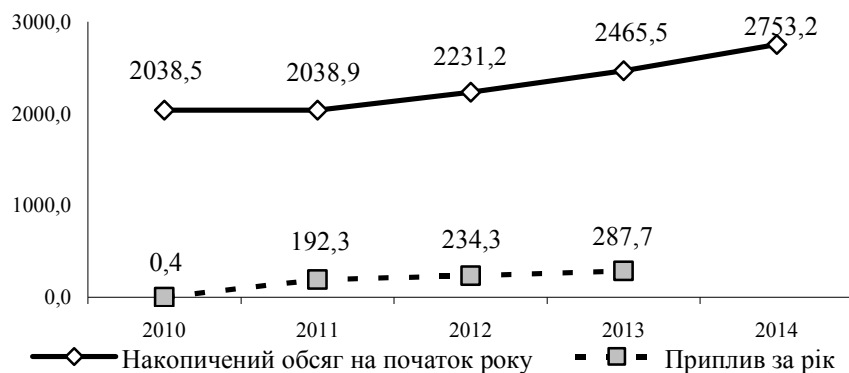


Рис. 5. Динаміка прямих іноземних інвестицій у хімічний комплекс України
млн дол. США, КВЕД 2010 *

* Складено за: статистичний збірник Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» за 2013 р., експрес-випуск Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у січні-вересні 2014 року»

Майже половину обсягів ПІІ, накопичених станом на кінець червня 2014 р. у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції, становили інвестиції з Кіпру (44,2 %), що пов'язано з концентрацією компанією DF Group азотного бізнесу, який керується

кіпрським підрозділом холдингової компанії OSTCHEM (групі належать ПАТ «Азот», ПАТ «Рівнеазот», ПрАТ «Сєверодонецьке об'єднання Азот» та ПАТ «Концерн Стирол»). Вагомою була також частка Нідерландів – 32,5 %. У фармацевтичному виробництві майже половина накопичених ПІ надійшла з Віргінських островів (44,5 %), значною також була частка Кіпру – 35,5 %.

Більш диверсифікованою є структура накопичених ПІ у виробництві гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції: частка Німеччини на кінець червня 2014 р. становила 24,4 %, Кіпру – 23,0 %, Нідерландів – 15,7 %, Австрії – 7,3 %, частка інших країн не перевищувала 5-6 %. Достатньо високі частки Німеччини та Нідерландів у структурі ПІ у підгалузь пояснюються домінуванням на українському ринку будівельних матеріалів міжнародних холдингів з цих країн (зокрема, нідерландських компаній «HeidelbergCement» та ПАТ «Подільський Цемент», а також німецьких – групи Duckerhoff, представленої ПАТ «ЮГцемент», ПАТ «Волинь-Цемент», та компанії «Хенкель Баутехнік (Україна)».

Протягом 2008-2013 рр. у хімічному комплексі відмічалось зниження показника фондоемності та ступеня зношеності ОЗ²³(табл. 8), що свідчить про зростання ефективності інвестування. Водночас, переважання коефіцієнта вибуття ОЗ над коефіцієнтом їх оновлення у 2010-2013 рр. вказувало на відсутність розширеного відтворення у галузі.

Таблиця 8

Показники ефективності інвестування хімічної та нафтохімічної промисловості України, КВЕД 2005 *

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ***
Вартість основних засобів (на кінець року), млн грн	78011	87201	92306	79859	82575	115700
Ступінь зношеності основних засобів, %	68,3	69,3	66,3	58,7	56,6	н.д.
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	4,0	3,0	3,6	2,0	5,9	4,1
Коефіцієнт вибуття основних засобів, %	3,7	2,1	3,7	16,9	7,8	11,4
Фондоемність (вартість основних засобів на 1 грн реалізованої продукції), грн	1,3	1,8	1,4	1,0	1,0**	1,0

* Складено та розраховано за: статистичні бюлетені Держстату України «Основні засоби України» за 2008-2010 рр. та 2013 р., статистичні бюлетені «Баланс основних засобів України» за 2011-2012 рр., збірники «Статистичний щорічник України» за 2011-2013 рр., інформація Держстату «Обсяги реалізованої промислової продукції за видами діяльності», статистичні бюлетені «Капітальні інвестиції в Україні» за 2012-2013 рр.

** обсяг реалізованої промислової продукції – КВЕД 2010;

*** Дані розраховано за КВЕД 2010

Таким чином, залучення інвестицій у хімічний комплекс України стримується незадовільними показниками його діяльності, що спричинено низкою структурних проблем у галузі, а також значним пошкодженням виробничих фондів під час бойових дій на сході України. Суттєвий негативний вплив на інвестиційний клімат у галузі мають наступні чинники.

1. Монополізація підгалузі основної хімії, підприємствами якої виробляється стратегічна продукція українського експорту – аміак та мінеральні добрива. Слід зазначити, що виробництво основної хімічної продукції належить до найбільш капіталомістких галузей промисловості, що ускладнює початок нового бізнесу у галузі та істотно обмежує кількість «гравців» на ринку хімічної продукції.

Світовий досвід свідчить, що найвищий рівень ефективності у капіталомістких галузях досягається за умови виробництва не менш ніж 70 % продукції галузі чотирма

²³ У 2013 р. ступінь зношеності ОЗ у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції становив 56,0 %, у виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 43,6 %, у виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 46,8 %.

компаніями, що забезпечує оптимальне співвідношення конкуренції та стабільності цін²⁴. Натомість, в Україні чотири з шести компаній з виробництва азотних добрив контролюються єдиним власником – DF Group. Така висока концентрація активів створює залежність діяльності усєї підгалузі від інвестиційної, цінової та технологічної політики компанії-монополіста, причому фінансові результати підгалузі основної хімії протягом багатьох років залишаються від'ємними.

Рівень концентрації у фармацевтичному виробництві є більш сприятливим – у 2013 р. п'ять компаній виробили близько 60 % продукції галузі²⁵. Виробництво будівельних матеріалів в Україні майже повністю контролюється міжнародними холдингами.

2. Висока ресурсо- та енергоємність більшості виробництв комплексу. Так, споживання енергії у хімічній та нафтохімічній промисловості України у 2012 р. становило 2420 тис. тне, у виробництві неметалевої мінеральної продукції – 1573 тис. тне, що разом становить 16,1 % енергії, спожитої промисловістю України. Хімічний комплекс є одним з найбільших споживачів природного газу у промисловості. При цьому граничний рівень цін на природний газ для промислових підприємств постійно підвищується.

***Довідково.** Згідно Постанови НКРЕ від 31.10.2014 р. № 223 «Про встановлення граничного рівня ціни на природний газ для промислових споживачів та інших суб'єктів господарювання», яка набрала чинності з 01.01.2014 р., граничний рівень ціни на природний газ для промислових підприємств встановлено на рівні 5100,00 грн за 1000 м³ (без урахування податків та зборів), що на 63,8 % вище за ціну, встановлену 30.12.2013 р.*

За відсутності ефективних дій щодо впровадження ресурсо- та енергозберігаючих заходів на підприємствах хімічний комплекс і надалі втрачатиме цінову конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках. Так, попри значну девальвацію гривні у 2014 р. частка імпортованих азотних добрив на українському ринку продовжує зростати, що зумовлено високою вартістю української продукції на внутрішньому ринку.

Відбувається і зниження експортного потенціалу галузі – обсяги експорту добрив у 2012 р. становили 98,4 % порівняно з 2011 р., у 2013 р. – 65,4 % порівняно з 2012 р., у січні-вересні 2014 р. – 55,5 % порівняно з аналогічним періодом 2013 р.

Слід відмітити, що зниження енерго- та ресурсоемності виробництва є одним з найважливіших пріоритетів промислової політики світових лідерів галузі. Так, у країнах ЄС енергоємність одиниці хімічної продукції з 1990 р. до 2011 р. щорічно зменшувалася на 3,1 % за рахунок нарощування виробництва при збереженні відносно стабільних обсягів споживання енергії²⁶. Світовою тенденцією є перенесення енергоємних великотоннажних виробництв до країн з дешевими природними ресурсами та робочою силою. Наприклад, скорочення ціни на газ у США на 2/3 протягом останніх років спричинило спрямування значних інвестиційних ресурсів міжнародних компаній у розвиток нафтохімії та виробництво мінеральних добрив²⁷, внаслідок чого за обсягами реалізації хімічної продукції у 2012 р. США посіли друге місце у світі після Китаю.

3. Недосконалість й подекуди відсутність технологій глибокого перероблення сировини, результатом чого є недостатня номенклатура у структурі реалізованої продукції хімічного комплексу кінцевої продукції з високою доданою вартістю – композитних матеріалів з високими технічними характеристиками, хімічних волокон, фармацевтичної продукції, – яка могла б компенсувати негативні наслідки зниження цінової конкурентоспроможності продукції сировинних галузей хімічного комплексу.

²⁴ Владимир Кондратьев Мировая химическая промышленность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perspektivy.info/oykumena/ekdom/mirovaja_khimicheskaja_promyshlennost_2011-05-04.htm

²⁵ Аналітичний огляд рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» «Огляд фармацевтичного ринку України за 2013 р.», режим доступу: http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2014/10.04.2014/Pharma_2013.pdf

²⁶ The European Chemical Industry Council Facts and Figures 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cefic.org/Facts-and-Figures/>

²⁷ McKinsey Quarterly Shaping the Future of Manufacturing. – № 1. – 2014. – p. 33.

Так, значні перспективи розвитку хімічної галузі пов'язані з налагодженням виробництва вуглецевих матеріалів. Якщо виробництво вуглець-вуглецевих композитних матеріалів в Україні є достатньо розвиненим (ця продукція виробляється ТОВ ТД «Углекомпозит» та ННЦ Харківський фізико-технічний інститут та повністю задовольняє вітчизняний попит), то виробництво вуглецевих волокон та вуглепластиків в Україні відсутнє попри значний попит на цю продукцію з боку промислових підприємств.

Згідно прогнозів експертів, світовий попит на вуглецеве волокно до 2020 р. збільшиться вчетверо й сягне 140 тис. тонн на рік²⁸, що зумовлено широкими можливостями використання цього матеріалу та його похідних у медицині (виробництво імплантів, сорбентів, дренажів тощо), будівництві (виробництво армованих композитів, ізоляційних матеріалів), літако-, судно- та автомобілебудуванні (виробництво теплоізоляційних матеріалів, енергетичних установок тощо) та у багатьох інших галузях.

В Україні внутрішній попит на ці матеріали задовольняється за рахунок імпорту. У 2010 р. фахівцями Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича у рамках наукового проекту НАН України було досліджено можливості організації виробництва в Україні поліакрилонітрильних (ПАН) вуглецевих волокон. Розглядалися можливості створення виробництва на території ПАТ «Чернігівське хімволокно» та ДП «Конструкторське бюро «Південне». Наказом НАН України та Міністерства промислової політики України від 04.08.2010 р. № 479/435 було затверджено склад Міжвідомчої робочої групи з організації в Україні виробництва високоміцних високомодульних вуглецевих волокон, а також передбачено розроблення Концепції державної цільової науково-технічної програми виробництва високоміцних високомодульних вуглецевих волокон. Проте станом на початок 2014 р. концепцію затверджено не було, виробництво не налагоджене²⁹.

За оцінками експертів, протягом наступних років у структурі світової хімічної галузі зростатиме частка фармацевтичного виробництва при одночасному скороченні темпів зростання базової хімії та засобів захисту рослин³⁰. В Україні ж частка фармацевтики у структурі реалізованої продукції галузі та в товарному експорті залишається вкрай низькою: у 2013 р. вона становила 10,4 та 4,9 % відповідно. Крім того, українські підприємства фармацевтичної галузі залишаються залежними від імпортних поставок основної сировини та матеріалів, що прив'язує як структуру собівартості, так і рівень відпускних цін до коливань курсу національної валюти. Сировина та матеріали українського виробництва представлені насамперед допоміжними матеріалами³¹. Проте до позитивних чинників слід віднести той факт, що частка вітчизняної продукції у загальному обсязі продажу фармацевтичних препаратів у натуральному вимірі у 2010-2013 рр. зберігалася на досить високому рівні – 66-68 %, що, вкупі з позитивними фінансовими показниками діяльності підгалузі робить її привабливою для приватних інвесторів (насамперед іноземних, які мають доступ до сировинної бази за межами України).

4. Недостатня ємність внутрішнього ринку для споживання продукції більшості галузей хімічного комплексу. Дедалі важливішим чинником, що визначає рішення приватних інвесторів щодо розміщення виробництва у тій чи іншій країні, стає

²⁸ Японская корпорация взяла под контроль почти 32 % мирового рынка углеродного волокна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/stockmarket/836499-yaпonskaya-korporatsiya-vzyala-pod-kontrol-pochti-32-mirovogo-ryinka-uglerodnogo-volokna.html>

²⁹ Інвестиційна пропозиція УкрНТІ «Промтехнологія» щодо створення виробництва надміцних високомодульних вуглецевих волокон, текстильних матеріалів і композитів на їх основі розміщена у базі інвестиційних проєктів Федерації роботодавців Києва, режим доступу: <http://www.frk.kiev.ua/index.php?area=1&p=invprojects&showinv=1>

³⁰ Владимир Кондратьев Мировая химическая промышленность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perspektivy.info/oukumena/ekdom/mirovaja_khimicheskaja_promyshlennost_2011-05-04.htm

³¹ Аналітичний огляд рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» «Огляд фармацевтичного ринку України за 2013 р.»), режим доступу: http://www.credit-rating.ua/img/st_img/AS/2014/10.04.2014/Pharma_2013.pdf

наявність внутрішнього платоспроможного попиту на вироблену продукцію³². Тому одним з визначальних чинників для розвитку та інвестування галузі є рівень споживання хімічної продукції національною економікою. Порівняльна статистика свідчить про те, що в Україні попит на основні види хімічної продукції, внутрішнє виробництво яких є достатньо розвиненим, є значно меншим, ніж у країнах Європи. Так, за даними Світового банку, внесення добрив у 2010 р. у Польщі становило 178,9 кг/га посівної площі, у США – 120,5 кг/га, у Німеччині – 211,6 кг/га, у Білорусі – 270,5 кг/га, тоді як в Україні – лише 32,7 кг/га³³ (за даними Держстату України – 58 кг/га). У 2012-2013 рр., за даними Держстату, України цей показник зріс до 72 та 79 кг/га відповідно. Крім того, зростання цін на мінеральні добрива спричинило істотне скорочення їх споживання на внутрішньому ринку. Зокрема, у 2013 р. порівняно з 2012 р. споживання аміачної селітри скоротилося на 40 %, на окремі групи добрив попит знизився на 50 %³⁴, що спричиняє скорочення виробництва сільськогосподарських культур.

Споживання в Україні лікарських препаратів на душу населення на рік також є мізерним порівняно з розвинутими країнами, що зумовлено насамперед низькою купівельною спроможністю населення. Якщо у Великій Британії у 2010 р. за даними міжнародної компанії IMS Health воно становило 226 дол. США, у Німеччині – 412 дол. США, у Франції – 440 дол. США, у Японії – 671 дол. США, у США – 731 дол. США³⁵, то в Україні у 2012 р. – близько 60 дол. США, у 2013 р. – 75-80 дол. США³⁶. Суттєво звужують ємність вітчизняного ринку та гальмують розвиток галузі недостатні обсяги державних закупівель фармацевтичної продукції, про що свідчить незначна частка госпітального сектора у структурі загального обсягу продажів в Україні (10-15 %). При цьому частка ліків вітчизняного виробництва у структурі госпітальних закупівель у натуральному вимірі у 2013 р. становила 85,5 %, тоді як у грошовому – лише 45,7 %, що спричинено всемеро більшою середньозваженою вартістю 1 упаковки імпортованих ліків, що закупуються бюджетним коштом³⁷.

Ємність ринку іншої неметалевої мінеральної продукції обмежується істотним погіршенням ситуації у будівництві (індекс будівельної продукції у 2012 р. становив 91,7 % до 2011 р., у 2013 р. – 88,9 % до 2012 р.), що зумовлено скороченням інвестиційної активності підприємств, відсутністю високого платоспроможного попиту на нерухомість, недоступністю довгострокового кредитування.

3.3. Машинобудування

Машинобудівний комплекс є рушійною силою науково-технічного прогресу в економіці, забезпечуючи техніко-технологічне оновлення інших галузей завдяки виробництву інвестиційної продукції – прогресивних видів машин та обладнання, транспортних засобів, інструментів та приладів. Тому випереджальне нарощування інвестицій у машинобудівну промисловість є необхідною передумовою забезпечення структурних зрушень у інших галузях української промисловості, розширення її інноваційного та виробничого потенціалу.

Актуальність залучення інвестицій у модернізацію вітчизняного машинобудування посилюється з огляду на перспективи розвитку галузі після підписання Україною Угоди

³² McKinsey Quarterly Shaping the Future of Manufacturing. – № 1. – 2014. – р. 35.

³³ World Bank World Development Indicators. Fertilizer Consumption [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>

³⁴ Маслак О. Сільське господарство дорожчає [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-07-43-47/2188-2014-04-29-13-37-01.html>

³⁵ Режим доступу: <http://www.imshealth.com>

³⁶ Аналітичні огляди рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» «Огляд фармацевтичного ринку України» за 2012-2013 рр.

³⁷ Госпитальные закупки в Украине в 2013 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/282630>

про асоціацію з ЄС, згідно з якою вітчизняні стандарти виробництва та якості продукції мають бути гармонізовані з європейськими у досить стислі терміни, що вимагатиме значних обсягів капіталовкладень у галузь.

Водночас машинобудування належить до галузей з найбільшим інвестиційним ризиком через значну залежність попиту на його продукцію від кон'юнктурних коливань, пов'язаних з рівнем інвестиційної активності компаній-споживачів продукції машинобудування, а також через значні темпи розвитку нових технологій у світі, що зумовлює швидке моральне старіння технологій та обладнання. Усе це вимагає спрямування інвестицій у модернізацію виробничих потужностей машинобудування та створення нових гнучких виробництв, здатних пристосовуватися до науково-технологічних змін у світовій машинобудівній промисловості та коливань попиту.

У 2011-2013 рр. задовільні показники інвестування спостерігалися лише у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів, але темпи зростання індексу капітальних інвестицій у підгалузі скоротилися зі 152,7 % у 2011 р. до 105,4 % у 2013 р. (рис. 6). У виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції індекс інвестицій впав зі 146,1 % у 2011 р. до 69,7 та 96,6 % у 2012-2013 рр. відповідно. Після зростання у 2011-2012 рр. знизились індекси інвестицій у решті підгалузей – найглибшим було падіння індексу у виробництві машин та устаткування (80,7 % у 2013 р.), у виробництві електричного устаткування він впав до позначки 96,1 %.



Рис. 6. Індекс капітальних інвестицій у машинобудівній промисловості, %, КВЕД-2010 *

* Складено за: статистичний щорічник України за 2013 р.

У 2014 р. галузь машинобудування зазнала значних втрат через розгортання бойових дій на Донбасі, де зосереджені ключові вітчизняні підприємства з виробництва інвестиційної машинобудівної продукції: гірничошахтного обладнання, машин та обладнання для металургійної та хімічної промисловості, підйомно-транспортного обладнання та механізмів, локомотивів та залізничних вагонів. Зокрема, машинобудівна промисловість Донбасу була представлена такими підприємствами як «Луганськтепловоз», АТ «Стаханівський вагонобудівний завод», ПО «Луганський верстатобудівний завод», АТ «Сєверодонецький приладобудівний завод», ЗАТ «Стахановмаш», ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод», концерн «Азовмаш», СКМЗ, Ясиноватський машзавод.

Наслідком розгортання бойових дій у регіоні стало руйнування та пошкодження багатьох підприємств комплексу, а також закриття російського ринку для української продукції машинобудування, що відобразилося на показниках інвестиційної діяльності у галузі в цілому. Найбільше постраждало виробництво транспортних засобів, де індекс капітальних інвестицій у січні-вересні 2014 р. становив лише 62,2 % до відповідного

періоду попереднього року. У виробництві машин та устаткування індекс капітальних інвестицій становив 72,0 %, у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 98,5 %, у виробництві електричного устаткування – 69,7 %.

Частка капітальних інвестицій у машинобудівну промисловість у загальній структурі капітальних інвестицій у промисловість залишається вкрай низькою. Так, у середньому у 2010-2013 рр. вона становила лише 6,7 %, у 2013 р. – 6,2 %. Найбільші обсяги капітальних інвестицій у машинобудівну промисловість спрямовуються у виробництво транспортних засобів (рис. 7), що зумовлено зосередженням в Україні значних потужностей залізничного машинобудування, насамперед, у виробництві залізничних цистерн (ПАТ «Азовзагальмаш», ПАТ «Полтавхіммаш»), локомотивів (ПАТ «Луганськтепловоз», ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод»), вагонів (ПАТ «Стахановський вагонобудівний завод», ПАТ «Азовзагальмаш», ПАТ «Дніпровагонмаш»), а також автомобілебудування (основні потужності зосереджено на ПАТ «Запорізький автомобільний завод», ПАТ «Автомобільна компанія «Богдан Моторс», ТОВ «Кременчуцький автоскладальний завод» та ПрАТ «Єврокар»).

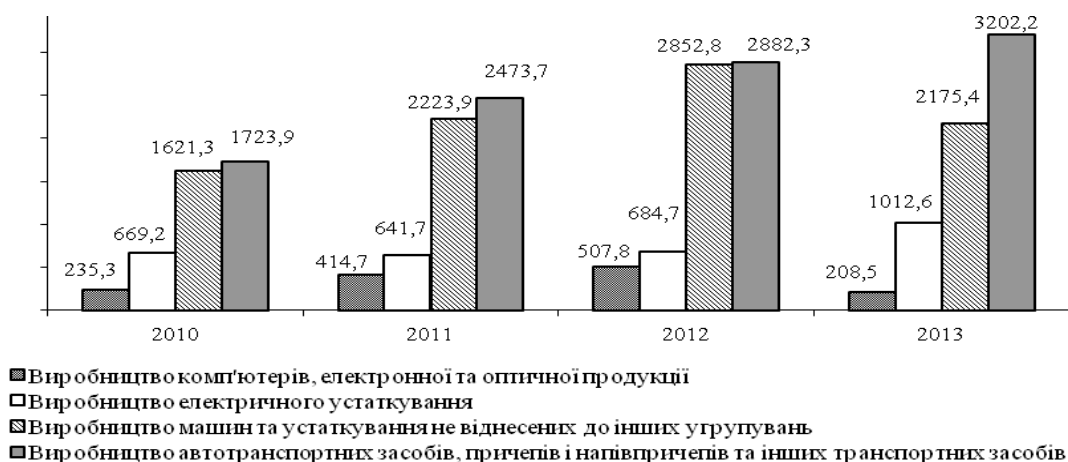


Рис. 7. Динаміка залучення капітальних інвестицій у машинобудівну промисловість, млн грн *

* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

Другою за розмірами є частка капітальних інвестицій у виробництво неелектричних машин та устаткування, де, зокрема, зосереджені потужності з виробництва гідравлічного та пневматичного устаткування (ПАТ «Гідросила»), виробництва машин і устаткування для сільського та лісового господарства (ТОВ «Лозівський ковальсько-механічний завод», ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе», ПАТ «Гідросила»), виробництва насосів, компресорів та гідравлічних систем (ПАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. М. В. Фрунзе», ПАТ «Сумський завод насосного та енергетичного машинобудування «Насосенергомаш»), підшипників та запчастин до них (ПАТ «Харківський підшипниковий завод»).

Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій у машинобудівній промисловості є власні кошти підприємств та організацій – їх частка у загальному обсязі капітальних інвестицій галузі у 2010-2013 рр. в середньому становила 93,1 % (табл. 9).

Таблиця 9

Капітальні інвестиції у машинобудування за джерелами фінансування, млн грн *

	2010	2011	2012	2013
Усього	4249,7	5754,0	6927,7	6598,7
Коштів державного бюджету	42,9	11,9	7,3	1,9
Коштів місцевих бюджетів	**	**	**	**
Власних коштів підприємств та організацій	3853,9	5488,1	6336,8	6242,1
Кредитів банків та інших позик	184,6	90,0	506,7	313,3
Коштів іноземних інвесторів	81,7	141,9	28,5	30,8
Коштів вітчизняних інвестиційних компаній та фондів	**	**	**	**
Інших джерел фінансування	**	**	**	6,6

* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

** Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»

Капітальні інвестиції вітчизняних підприємств машинобудівної промисловості значно поступаються за обсягами інвестиціям машинобудівних компаній розвинених країн світу. Зокрема, у 2012 р. компанією «General Electric» (США) було інвестовано 3,9 млрд дол. США у майно, будівництво та промислове обладнання, що значно перевищує загальний обсяг капітальних інвестицій усіх машинобудівних підприємств України. Крім того, у дослідження та розробки компанією було спрямовано 3,0 млрд дол. США³⁸ Для порівняння: її український конкурент – провідна вітчизняна двигунобудівна компанія ПАТ «Мотор Січ» у 2012 р. на проведення НДДКР витратила 38,5 млн грн, на впровадження у виробництво нових перспективних видів авіаційних двигунів, продукції загального технічного призначення, модернізацію вертолітної техніки – 116,6 млн грн³⁹

Модернізація вітчизняної машинобудівної промисловості істотно гальмується низькими темпами залучення кредитних коштів. Машинобудування належить до галузей, технологічне переозброєння яких вимагає значних обсягів інвестиційних ресурсів, що зумовлено високою вартістю машин та обладнання (насамперед високотехнологічного) та значною фондоємністю машинобудівних виробництв. Проте частка кредитних коштів у структурі капітальних інвестицій у машинобудуванні у 2010-2013 рр. залишалася вкрай низькою – 1-7 % (максимальний показник – 7,3 % у 2012 р., у 2013 р. – 4,7 %).

Переважно низхідну динаміку та незначні обсяги протягом аналізованого періоду демонстрували капітальні інвестиції коштами іноземних інвесторів та держбюджету – їх обсяги у 2013 р. скоротилися порівняно з 2010 р. на 62,3 % та 95,6 % відповідно.

Ключовими індикаторами науково-технічного рівня машинобудівної промисловості є показники розвитку інноваційної діяльності у галузі. Попри значно нижчу інноваційну активність у вітчизняному машинобудуванні порівняно з розвиненими країнами світу показники його інноваційного розвитку є найкращими серед усіх галузей української промисловості. Частка інноваційно активних підприємств у галузі у 2013 р. становила 28,8 %. Водночас, загрозу для нарощування інноваційного потенціалу у машинобудуванні становить скорочення загального обсягу наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій галузі, з 3,2 млрд грн у 2011 р. до 1,8 млрд грн у 2013 р. При цьому у 2011-2013 рр. у загальній структурі таких робіт частка фундаментальних та прикладних досліджень скоротилася з 3,3 та 3,8 % до 0 та 0,1 % відповідно⁴⁰, а найбільшою була частка науково-технічних розробок – 79,5 % та 57,8 % відповідно, що свідчить про переважне використання науковими організаціями галузі наукового потенціалу, накопиченого протягом попередніх років.

Важливим джерелом залучення інвестицій у машинобудування є прямі іноземні інвестиції. За обсягами накопичених ПІІ машинобудування посідає друге місце у світі

³⁸ GE Works Annual Report 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ge.com/ar2012/pdf/GE_AR12.pdf

³⁹ Інформація ДУ «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» за 2012 р., режим доступу: <http://smida.gov.ua/db/participant/14307794>

⁴⁰ Збірники Держстату «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за 2011 та 2013 рр.

серед видів промислової діяльності (на першому місці – видобувна промисловість); з 1990 р. відбулося зростання накопичених обсягів ПІІ у галузь з 226,6 млрд дол. США до 1,8 трлн дол. США у 2012 р.⁴¹ Проте в Україні обсяг накопичених ПІІ у машинобудування залишається вкрай незначним, і на початок 2014 р. він зріс лише на 11,0 % порівняно з початком 2010 р. (рис. 8). За 9 місяців 2014 р. у галузі відбувся відплив ПІІ у розмірі 168,1 млн дол. США.

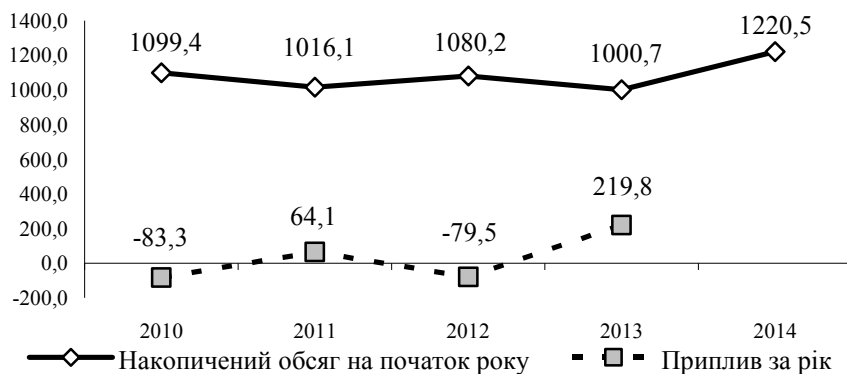


Рис. 8. Динаміка прямих іноземних інвестицій у машинобудівну промисловість України
млн дол. США, КВЕД 2010 *

* Складено за: статистичний збірник Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» за 2013 р., експрес-випуск Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у січні-вересні 2014 року»

У накопичених обсягах ПІІ станом на кінець червня 2014 р. найбільшими є частки Кіпру (17,3 %), Кореї (13,7 %), Великої Британії (10,6 %) та Німеччини (10,3 %).

Зважаючи на несприятливий інвестиційний клімат та умови ведення бізнесу в Україні⁴², іноземні компанії надають перевагу імпорту в Україну готової машинобудівної продукції завдяки розвитку дистрибуторських мереж. Приклади перенесення іноземними компаніями виробництва в Україну є нечисленними. Так, в автомобільному сегменті найбільшим в Україні виробником автотранспортних засобів ПАТ «Запорізький автомобілебудівний завод» завдяки залученню корейських інвестицій налагоджено повний цикл виробництва автомобілів «Lanos», «Sens», «Chance», «Forza», «Vida», автобусів «A07» та «A10», а також вантажних автомобілів на базі шасі «ТАТА». ПрАТ «Єврокар» завдяки залученню польських інвестицій вдалося налагодити виробництво в Україні всього модельного ряду марки «Skoda».

У сегменті побутової техніки прикладом розміщення виробництва в Україні є створення у 2010 р. шведською компанією «Electrolux» дочірньої компанії шляхом придбання ТОВ «Українська побутова техніка» та фабрики з виробництва пральних машин в Івано-Франківську. Крім того, компанія планує нарощувати виробничі потужності в Україні завдяки налагодженню виробництва комплектуючих для холодильників та пральних машин марок Electrolux та Zanussi⁴³.

Аналіз показників стану ОЗ у машинобудуванні свідчить, що зростання вартості ОЗ у 2008-2010 рр. не призводило до їх якісного оновлення – коефіцієнт оновлення у 2009-2010 рр. скоротився порівняно з 2008 р. (до 1,5 та 1,8 % з 4,5 % відповідно), а ступінь зношеності ОЗ зріс з 65,8 % у 2008 р. до 81,9 % у 2009 р. і 83,4 % у 2010 р. (табл. 10).

⁴¹ Estimated world inward FDI stock, by sector and industry, 1990 and 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>

⁴² Індекс інвестиційної привабливості України, що розраховується Європейською бізнес асоціацією, у першому кварталі 2014 р. становив 2,72 за п'ятибальною шкалою

⁴³ Electrolux расширяет производство в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpress.ua/ru/economics/15047-electrolux-rasshiryaet-proizvodstvo-v-ukraine>

Показники ефективності інвестування машинобудівної промисловості, КВЕД 2005 *

	2008	2009	2010	2011	2012	2013***
Вартість основних засобів (на кінець року), млн грн	101556	198262	234174	101128	116651	89520
Ступінь зношеності основних засобів, %	65,8	81,9	83,4	61,5	63,7	н.д.
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	4,5	1,5	1,8	2,0	3,8	4,9
Коефіцієнт вибуття основних засобів, %	3,5	1,8	1,7	65,4	3,5	9,3
Фондоємність (вартість основних засобів на 1 грн реалізованої продукції), грн	0,8	2,3	2,0	1,1	0,8**	0,8

* Складено та розраховано за: статистичні бюлетені Держстату України «Основні засоби України» за 2008-2010 рр. та 2013 р., статистичні бюлетені «Баланс основних засобів України» за 2011-2012 рр., збірники «Статистичний щорічник України» за 2011-2013 рр., інформація Держстату «Обсяги реалізованої промислової продукції за видами діяльності», статистичні бюлетені «Капітальні інвестиції в Україні» за 2012-2013 рр

**обсяг реалізованої промислової продукції – КВЕД 2010

*** Дані розраховано за КВЕД 2010

У 2011 р. коефіцієнт вибуття ОЗ зріс до 65,4 % – обсяг їх списання становив 153,1 млрд грн (або 66,3 % від загальної вартості вибулих ОЗ у переробній промисловості у 2011 р.). У результаті ступінь зношеності ОЗ у 2011 р. скоротився до 61,5 %, а показник фондоємності зменшився майже вдвічі порівняно з 2010 р. (до 1,1 грн з 2 грн). У 2012 р. попри переважання коефіцієнта оновлення над коефіцієнтом вибуття ступінь зношеності ОЗ зріс порівняно з 2011 р. на 2,2 в.п. до рівня 63,7 %. У 2013 р. відбулось вибуття ОЗ на суму 8,5 млрд грн, що мало наслідком зростання коефіцієнту вибуття ОЗ до 9,3 % та подальше скорочення ступеню зношеності ОЗ⁴⁴.

Серед ключових проблем, які перешкоджають реалізації інвестиційного потенціалу вітчизняного машинобудування та створенню мультиплікативного ефекту для інших галузей української промисловості, першочергового вирішення вимагають наступні.

1. Недостатнє використання потенціалу вітчизняного виробництва інвестиційної продукції машинобудування для потреб внутрішнього ринку. Йдеться насамперед про електротехнічне та важке машинобудування, розвиток якого в усьому світі розглядається як провідний чинник забезпечення науково-технічного прогресу в економіці та є запорукою її конкурентоспроможності⁴⁵. Це істотно ускладнює модернізацію та технічне переоснащення підприємств української промисловості, спричиняє зростання її залежності від імпорту машин, обладнання та запчастин для забезпечення ремонтних робіт. Так, якщо у 2002-2003 рр. продукція машинобудування становила майже 50 % загального обсягу валового нагромадженого основного капіталу в економіці України⁴⁶, то у 2009-2012 рр. її частка скоротилася до 37-42 % (табл. 11).

⁴⁴ У 2013 р. ступінь зношеності ОЗ у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції становив 62,5 %, у виробництві електричного устаткування – 55,4 %, у виробництві машин та устаткування, не віднесених до інших угруповань, – 52,9 %, у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – 54,9 %.

⁴⁵ Филиппин І. В. Аналіз состояния и особенностей развития предприятий машиностроения // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1. – С. 191-196.

⁴⁶ Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 308 с.

Інвестиційна продукція машинобудування у валовому нагромадженні основного капіталу в економіці України, основні ціни *

	2009	2010	2011	2012
Продукція машинобудування у валовому нагромадженні основного капіталу, млн грн / %	<u>55742</u> 100	<u>65870</u> 100	<u>89297</u> 100	<u>105817</u> 100
у тому числі:				
вітчизняного виробництва, млн грн / %	<u>7026</u> 12,6	<u>4872</u> 7,4	<u>5239</u> 5,9	<u>7507</u> 7,1
імпортована, млн грн / %	<u>48716</u> 87,4	<u>60998</u> 92,6	<u>84058</u> 94,1	<u>98310</u> 92,9
Довідково: валове нагромадження основного капіталу, млн грн	150042	177473	218609	250576

* Складено за: «Таблиця "витрати-випуск" України в основних цінах» за 2009-2012 рр.

При цьому у структурі інвестиційної продукції машинобудування у валовому нагромадженні основного капіталу домінуючою є частка імпортованої продукції, яка зросла з 87,4 % у 2009 р. до 94,1 % у 2011 р., дещо скоротившись у 2012 р. до 92,9 % (тоді як у 2002-2003 рр. вона становила 68,3 та 77,2 % відповідно), що свідчить про недостатній рівень інтеграції вітчизняного машинобудування з іншими галузями української економіки, які забезпечують власні потреби в інвестиційній продукції за рахунок імпорту.

В умовах переважання на українському ринку імпортової інвестиційної машинобудівної продукції стимулювання її виробництва в Україні ускладнюється відсутністю обмежень на використання імпортової техніки у проектах удосконалення виробництва⁴⁷, відсутністю координації з боку держави діяльності проектних організацій щодо розроблення проектів нового або вдосконаленого виробництва продукції, на яку існує платоспроможний внутрішній попит, а також відсутністю державного замовлення на вітчизняну інвестиційну продукцію (зокрема, енергозберігаюче обладнання, високотехнологічне металургійне та гірничошахтне обладнання тощо).

За таких умов вітчизняні виробники інвестиційної продукції машинобудування зберігають експортну орієнтацію виробництва: у січні-жовтні 2014 р. у виробництві електродвигунів, генераторів і трансформаторів 66,5 % обсягів реалізованої продукції було реалізовано за межі України; у виробництві машин і устаткування загального призначення – 68,2 %; у виробництві металообробних машин і верстатів – 65,0 %; у виробництві машин і устаткування для металургії – 52,0 %, у виробництві машин і устаткування для сільського та лісового господарства – 33,3 %.

2. Недостатнє інвестування підтримки та розвитку кадрового потенціалу машинобудування, що призводить до його поступового занепаду – старіння кадрів, «відпливу мізків» за кордон, втрати престижності інженерних, проектувальних та технологічних спеціальностей – та чинить прямий негативний вплив на науково-технічний рівень галузі та її виробничий потенціал. Пріоритетність інвестицій у розвиток кадрового потенціалу підтверджується розрахунками фахівців, які свідчать, що зростання інвестицій у підвищення освітнього рівня працівників на 10 % сприяє зростанню продуктивності праці на 8,6 %, тоді як таке саме збільшення інвестицій в обладнання призводить до зростання продуктивності праці лише на 3,4 %⁴⁸. Крім того, кожне робоче місце у машинобудуванні забезпечує 9-10 робочих місць у суміжних галузях⁴⁹, тому негативні тенденції у сфері кадрового забезпечення машинобудівної галузі вкрай негативно відбиваються на показниках діяльності інших промислових галузей.

⁴⁷ Там же

⁴⁸ Долишній М., Куценко В. Диверсифікація освіти в контексті Болонського процесу як передумова поліпшення якості кадрового потенціалу // Україна: аспекти праці. – 2006. – №5. – С. 8-14.

⁴⁹ Чекушина Ю.В. Удосконалення системи вищої освіти як фактор розвитку ринку інтелектуальної праці України // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2007. – № 4. – С. 108-112.

У машинобудівній галузі України при скороченні облікової кількості штатних працівників з 644,6 тис. осіб у 2008 р. до 451,5 тис. осіб у 2013 р.⁵⁰ основною причиною їхнього звільнення була плинність кадрів – у 2008-2013 рр. з причини плинності кадрів звільнилося 77-84 % усіх звільнених працівників машинобудівної галузі (за виключенням 2009 р., коли цей показник становив 64,5 %), тоді як з причини скорочення штатів – лише 4-8 % (за виключенням 2009 р. – 18,4 %)⁵¹, що значною мірою свідчить про відсутність належних умов праці та умов для розвитку персоналу у галузі.

Крім того, підприємства машинобудівної галузі приділяють недостатню увагу підвищенню кваліфікації своїх працівників та впровадженню нових методів організації робочих місць. Показовою є статистика діяльності інноваційно активних підприємств машинобудування: у 2008-2013 рр. кількість інноваційно активних підприємств машинобудування, що впроваджували організаційні інновації, скоротилась з 95 до 43⁵², а кількість підприємств, що витрачали кошти на навчання та підготовку персоналу, у 2013 р. скоротилась на 15,8 % порівняно з 2008 р. (рис. 9).

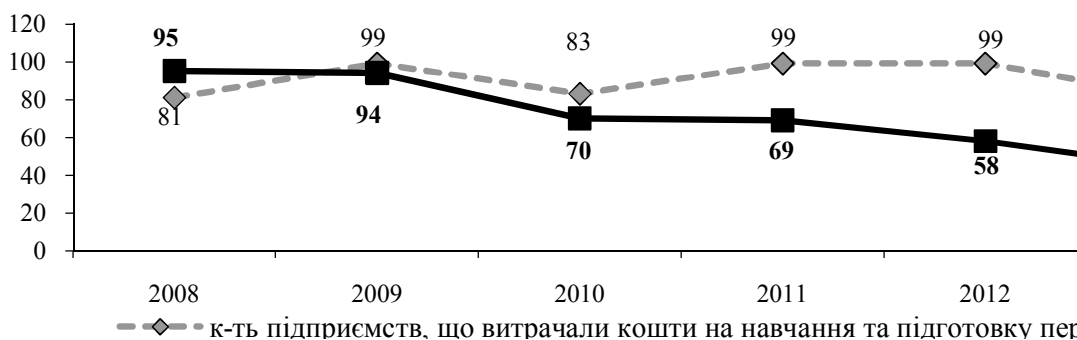


Рис. 9. Динаміка показників розвитку кадрового потенціалу інноваційно активних підприємств машинобудування України *

* Складено за: статистичні збірники Держстату «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за відповідні роки.

** дані надано за КВЕД-2010

Натомість іноземні компанії приділяють значну увагу впровадженню систем мотивації персоналу до підвищення власної кваліфікації та інноваційної діяльності. Наприклад, відомою американською ТНК 3М застосовуються наступні методи заохочення: «правило 15 %» – технічні працівники мають право витратити 15 % свого робочого часу на проекти за власним вибором та ініціативою; створення внутрішнього венчурного фонду по 50 тис. дол. США окремим дослідникам для розробки промислових зразків і виконання ринкових випробовувань; форуми нової продукції, технічні форуми для перехресного збагачення ідей тощо⁵³. Застосування в Україні подібних методів на машинобудівних підприємствах державного сектору значно сприяло б покращенню їх кадрового потенціалу, залученню талановитої молоді до виробничого сектору та розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв вітчизняного машинобудування.

3. Неспроможність багатьох підприємств машинобудування України виконувати вимоги технічних регламентів, розроблених на основі відповідних директив ЄС, у зв'язку з необхідністю залучення для цього значних інвестицій у модернізацію виробничих потужностей.

⁵⁰ Для порівняння, у 2000 р. облікова кількість штатних працівників у машинобудуванні становила 1061 тис. осіб.

⁵¹ Джерело: статистичні збірники Держстату «Праця України» за відповідні роки.

⁵² Дані за 2013 р. подано у КВЕД-2010 без урахування підприємств, що здійснювали ремонт та монтаж машин та устаткування

⁵³ Мних О.Б. Інтелектуальний капітал і його роль у формуванні вартості машинобудівного підприємства та інноваційній діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/723/1/23.pdf>

Згідно графіка Додатку III до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Україна зобов'язалася протягом 2-3 років (для деяких секторів 5 років) привести своє законодавство у 27 сферах у відповідність з законодавством ЄС, причому секторальні зобов'язання стосуються насамперед галузі машинобудування. Зважаючи на те, що протягом останніх років понад половину українського експорту товарів машинобудівної промисловості було спрямовано на ринки РФ, багатьма вітчизняними підприємствами продукція виробляється згідно спільних з РФ нормативних документів, затверджених за часів СРСР. Тому, попри те, що станом на 27.10.2014 р. в Україні діють 45 технічних регламентів, розроблених на основі відповідних директив ЄС, ступінь впровадження європейських стандартів на українських підприємствах залишається недостатнім, що становить значну загрозу майбутньому розвитку галузі в умовах поступового закриття російських ринків для української продукції.

Фінансова підтримка розбудови інституційного середовища для створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, у т. ч. щодо адаптації європейських стандартів в українському машинобудуванні, здійснюється через проекти міжнародної технічної допомоги. Зокрема, у 2008-2010 рр. ЄС спільно з Міністерством економіки України реалізовувалася програма «Технічна допомога українській інфраструктурі якості», загальний бюджет якої становив 3,1 млрд євро. З 2010 р. до кінця 2014 р. в Україні реалізується програма підтримки галузевої політики «Сприяння взаємній торгівлі шляхом усунення технічних бар'єрів у торгівлі між Україною та ЄС» з бюджетом 39 млн євро.

Проте певні успіхи, яких вдалося досягнути у розбудові інституційного середовища, не супроводжувалися зростанням інвестицій (у тому числі іноземних) у вітчизняне машинобудування. Тому перспективи модернізації вітчизняного машинобудування на основі запровадження європейських стандартів значним чином залежатимуть від спроможності держави сприяти залученню у галузь інвестицій міжнародних ТНК, кредитів міжнародних фінансових організацій, ініціювати спільні інвестиційні проекти у стратегічних галузях машинобудування, а також проекти міжнародної технічної допомоги та міжнародного науково-технічного співробітництва.

3.4. Харчова промисловість

Харчова промисловість є однією з найбільш інвестиційно привабливих галузей української промисловості, що пояснюється швидкою окупністю інвестицій, наявністю широкої бази аграрної сировини для виробництва харчової продукції, а також існуванням містких ринків збуту. Виробництва галузі характеризуються значно меншою порівняно з іншими галузями залежністю від кон'юнктурних змін на зовнішніх ринках завдяки значній ємності внутрішнього ринку та низькій еластичності попиту на продовольчу продукцію.

У 2011-2013 рр. показники індексу капітальних інвестицій у харчовій галузі демонстрували переважно позитивну динаміку – після суттєвого зростання у 2011 р. до рівня 137,3 % у 2012 р. відбулося незначне падіння індексу до 96,6 %, проте вже у 2013 р. показник індексу капітальних інвестицій відновив зростання до 112,8 %. У 2014 р. кризові тенденції в українській економіці спричинили падіння індексу капітальних інвестицій у галузі – за підсумками січня-вересня 2014 р. він впав до рівня 72,1 %.

Аналіз показників динаміки капітальних інвестицій у харчову промисловість свідчить, що протягом 2010-2013 рр. до підприємств галузі надходило в середньому 14,2 % від загальних обсягів капітальних інвестицій у промисловість, причому частка харчової промисловості скоротилася з 15,3 % у 2010 р. до 14,5 % у 2013 р. Обсяги капітальних інвестицій у харчову галузь протягом 2010-2013 рр. постійно зростали, у 2013 р. збільшившись в 1,8 разу порівняно з 2010 р. (табл. 12).

Основним джерелом фінансування інвестицій у харчовій промисловості є власні кошти підприємств, частка яких у структурі фінансування капітальних інвестицій у галузі

у 2010-2013 рр. у середньому становила 87,3 %, продемонструвавши зростання з 84,6 % у 2010 р. до 92,2 % у 2013 р. Частка кредитів у структурі капітальних інвестицій у харчову промисловість у 2010-2012 рр. коливалася у межах 10-13 %, скоротившись у 2013 р. до 6,5 %, а частка коштів іноземних інвесторів не перевищувала 3,3 %.

Таблиця 12

Капітальні інвестиції у харчову галузь за джерелами фінансування, млн грн *

	2010	2011	2012	2013
Разом, <i>у т.ч. за рахунок:</i>	8664,6	12254,6	13557,6	15275,3
коштів державного бюджету	4,5	25,1	14,1	-
коштів місцевих бюджетів	1,7	6,1	86,6	2,4
власних коштів підприємств та організацій	7333,8	10591,6	11669,4	14087,4
кредитів банків та інших позик	1004,2	1248,9	1760,4	987,1
коштів іноземних інвесторів	284,1	361,9	1,7	154,6
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів тощо	**	11,7	**	**
коштів населення на будівництво власних квартир	**	**	**	**
інших джерел фінансування	18,4	9,2	12,8	37,1

* Складено за інформацією, наданою Держстатом України

** Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»

Потенціал фінансування капітальних інвестицій за рахунок власних коштів підприємств визначається показниками їхнього фінансового стану. На відміну від багатьох інших базових галузей української промисловості протягом 2009-2013 рр. харчова промисловість залишалася прибутковою, а рівень рентабельності операційної діяльності зріс від 1,9 % у 2008 р. до 6,1 % у 2013 р. (у січні-червні 2014 р. – до 5,9 %). Водночас, слід відмітити, що позитивні фінансові результати діяльності демонструють переважно великі та середні підприємства, тоді як внесок малих підприємств до загальногалузових показників протягом 2008-2012 рр. був негативним. Так, від'ємний рівень рентабельності операційної діяльності малих підприємств у 2008 р. становив 5,9 %, у 2012 р. – 0,7 %, обсяг чистих збитків – відповідно 831,3 млн грн і 411,6 млн грн

Зростання обсягів освоєних капітальних інвестицій у 2010-2013 рр. відбулося у всіх підгалузях харчової промисловості – у виробництві харчових продуктів в 1,8 разу, у виробництві напоїв – в 1,3 разу, у виробництві тютюнових виробів – в 2,9 разу (рис. 10). Найбільші обсяги інвестицій надходили у виробництво харчових продуктів, куди у 2010-2013 рр. було спрямовано у середньому 76 % усіх залучених інвестицій, тоді як у виробництво напоїв – 19,1 %, у виробництво тютюнових виробів – 5,0 %.



Рис. 10. Динаміка залучення капітальних інвестицій у хімічний комплекс України, млн грн

*

* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

Найбільші обсяги інвестицій надходять до виробництва олії та жирів, кондитерської галузі, виробництва молочних продуктів, пива, напоїв, а також м'ясних продуктів. Вказані підгалузі харчової промисловості розвиваються в умовах високої концентрації та домінування на ринку декількох великих компаній зі значними

інвестиційними можливостями. Так, Україна стабільно утримує перше місце у світовому виробництві та експорті *соняшникової олії*, виробництво якої контролюється декількома великими агрохолдингами (Kernel Holding S.A., Suntrade Bunge Ukraine, Cargill Україна, промисловою групою «Креатив»); 70 % ринку *кондитерської продукції* контролюється сімома найбільшими виробниками, серед яких Рошен, Конті, АВК, Крафт Фудз Україна; у виробництві *напоїв* сегмент безалкогольної продукції контролюється декількома міжнародними ТНК - Coca-Cola, PepsiCo, Suntory Holdings Ltd, а також ПрАТ «КЗБН «Росинка» і ПАТ «Оболонь»; на ринку *пива* 95 % виробництва здійснюється чотирма найбільшими компаніями – ПАТ «САН ІнБев Україна», ПАТ «Оболонь», Anadolu Efes Ukraine, ПАТ «Карлсберг Україна»; на ринку *горілки* домінує трійка найбільших виробників – ТОВ «Алкогільні традиції» (холдинг «Баядера»), Global Spirits Group, ГК «Олімп». Помірно концентрованими є ринки *вина, м'ясної та молочної продукції*, проте й на них простежується тенденція до консолідації активів⁵⁴.

Завдяки швидкій окупності інвестицій та достатньо високій прибутковості харчова промисловість є однією з найбільш привабливих галузей для іноземних інвесторів. Частка харчової галузі у структурі накопичених ПІІ у промисловості зростає з 14,6 % на початку 2010 р. до 18,5 % на початок жовтня 2014 р. У 2011-2012 рр. спостерігалось нарощування ПІІ у харчову промисловість, проте за результатами 2013 р. приплив дещо скоротився (рис. 11). У січні-вересні 2014 р. у галузі спостерігався відплив ПІІ на рівні 360,3 млн дол. США.

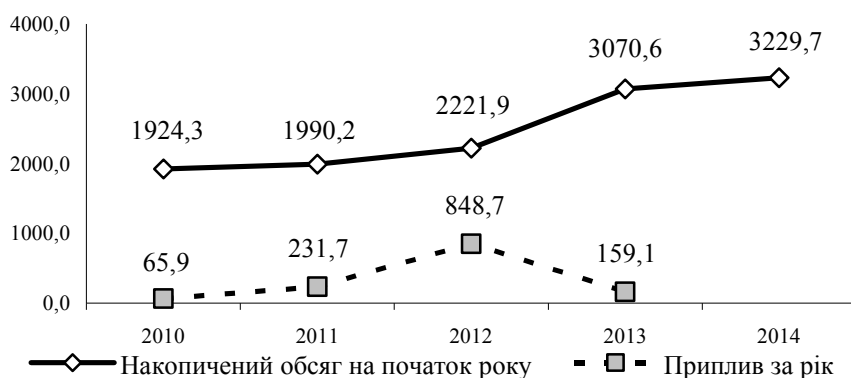


Рис. 11. Динаміка прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість України
млн дол. США, КВЕД 2010 *

* Складено за: статистичний збірник Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» за 2013 р., експрес-випуск Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у січні-вересні 2014 року»

Станом на кінець червня 2014 р. найбільшою у структурі накопичених ПІІ у галузь була частка кіпрського капіталу (23,4 %). Другою за розмірами була частка Нідерландів (22,5 %), представлених на українському ринку, зокрема, відділеннями компаній Nutricia Ukraine (виробництво дитячого харчування), Milkiland N.V. (виробництво молочної продукції), групи Zeelandia (виробництво інгредієнтів для хлібопекарської та кондитерської промисловості). Значні обсяги прямих інвестицій на українському ринку харчової продукції накопичені також Люксембургом, Великою Британією, Францією та Швейцарією.

Харчова промисловість демонструє високий рівень ефективності використання капіталовкладень, про що свідчить, зокрема, тенденція зростання вартості ОЗ протягом 2008-2013 р. та переважання (за виключенням 2011 р.) коефіцієнту оновлення ОЗ над коефіцієнтом їх вибуття (табл. 13). Ефективність використання ОЗ у галузі підтверджується динамікою показника фондоємності. Водночас, позитивні тенденції

⁵⁴ Food Processing Industry in Ukraine, портал InvestUkraine, режим доступу: http://investukraine.com/wp-content/uploads/2012/11/Food-processing-in-Ukraine_WWW.pdf

підвищення ефективності використання ОЗ наразі не привели до покращення стану ОЗ, ступінь зношеності яких зріс з 44,9 % у 2008 р. до 48,5 % у 2013 р.

Таблиця 13

Показники ефективності інвестування харчової промисловості, КВЕД 2005 *

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ***
Вартість основних засобів (на кінець року), млн грн	72957	80367	89453	93893	105624	116776
Ступінь зношеності основних засобів, %	44,9	44,7	45,1	45,8	47,2	48,5
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	11,6	8,7	7,2	2,0	8,5	8,1
Коефіцієнт вибуття основних засобів, %	5,4	7,3	5,5	9,7	3,6	4,3
Фондоємність (вартість основних засобів на 1 грн реалізованої продукції), грн	0,48	0,49	0,45	0,42	0,40**	0,43

* Складено та розраховано за: статистичні бюлетені Держстату України «Основні засоби України» за 2008-2010 рр. та 2013 р., статистичні бюлетені «Баланс основних засобів України» за 2011-2012 рр., збірники «Статистичний щорічник України» за 2011-2013 рр., інформація Держстату «Обсяги реалізованої промислової продукції за видами діяльності», статистичні бюлетені «Капітальні інвестиції в Україні» за 2012-2013 рр.

**обсяг реалізованої промислової продукції – КВЕД 2010

*** Дані розраховано за КВЕД 2010

Специфікою харчової промисловості України є значна поляризація суб'єктів господарювання: частка малих підприємств (включаючи мікропідприємства) у 2010 р. становила 79,3 %, у 2011 р. – 79,4 %, у 2012 р. – 77,8 % загальної кількості підприємств галузі, з них мікропідприємства становили 56,8 %, 56,2 % і 52,3 % відповідно. При цьому протягом 2008-2012 рр. малими підприємствами було реалізовано лише 4-5 % усієї продукції галузі. Натомість у ЄС мікро- та малі підприємства харчової промисловості, становлячи 95 % від загальної кількості підприємств галузі, забезпечують 22 % доходів усієї галузі⁵⁵. За таких обставин малі та мікропідприємства є набагато менш інвестиційно привабливими порівняно з великими та середніми, які демонструють позитивні фінансові результати і забезпечують основні обсяги реалізації продукції галузі.

Отже, попри відносно високі порівняно з іншими галузями промисловості показники інвестування харчової галузі, позитивні результати її діяльності та приплив інвестицій забезпечувалися переважно великими корпораціями (в основному з іноземним капіталом), тоді як потенціал вітчизняного малого та середнього підприємництва залишається задіяним не в повній мірі. Загалом, у галузі накопичилася низка системних проблем, серед яких першочергового вирішення вимагають наступні.

1. Низька ефективність використання механізмів державної підтримки інвестування галузі. Важливим механізмом державної інвестиційної політики у харчовій промисловості України є підтримка реалізації інвестиційних проектів у галузі згідно Закону України від 06.09.2012 р. № 5205-VI «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць». Згідно Розпорядження КМУ від 14.08.2013 р. № 843-р «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» агропромисловий комплекс (за напрямками «виробництво, зберігання харчових продуктів, у тому числі дитячого харчування, виробництво біопалива з орієнтацією на імпортозаміщення») віднесено до пріоритетних галузей економіки. Це забезпечує суб'єктам господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у харчовій промисловості, низку податкових пільг, у тому числі нульову ставку податку на прибуток до кінця 2017 р. (з 01.01.2018 р. по 31.12.2022 р. включно - 8 %; з 01.01.2023 р. - 16 %), а також прискорену амортизацію. Проте відсутність на законодавчому рівні визначення пріоритетних галузей економіки не гарантує збереження довгострокової підтримки цих напрямів.

⁵⁵ FoodDrinkEurope, режим доступу <http://www.fooddrinkurope.eu/industry-in-focus/topic/small-and-medium-sized-enterprises-smes/figures/>

За даними Мінекономрозвитку України у Державному реєстрі інвестиційних проєктів та інвестиційних пропозицій станом на 09.10.2014 р. зареєстровано лише 1 інвестиційну пропозицію у харчовій галузі – щодо будівництва грибопромислового комплексу повного циклу у Київській області⁵⁶, що свідчить про вкрай недостатнє використання цього механізму у сфері АПК.

Недостатньою є державна підтримка малих та середніх підприємств, здійснення якої передбачене відповідними регіональними та місцевими програмами. Фінансування таких програм здійснюється у недостатніх обсягах: у 2013 р. на реалізацію їх заходів з обласних та місцевих бюджетів спрямовано 21,7 млн грн із затверджених 53,6 млн грн, у 2012 р. - 14,9 млн грн з 30,7 млн грн⁵⁷

2. Низький рівень інтеграції підприємств у ланцюгах доданої вартості, відсутність необхідної інфраструктури для розвитку інтеграційних процесів у галузі. Так, політика ЄС щодо підтримки та розвитку харчової промисловості заснована саме на налагодженні діалогу між усіма учасниками та забезпеченні ефективного функціонування ланцюгів виробництва та збуту харчової продукції. З цією метою у 2010 р. Європейською Комісією було створено Форум високого рівня для кращого функціонування системи постачань харчової продукції, який об'єднує представників профільних міністерств, агропродовольчого бізнесу (включаючи виробників сільськогосподарської сировини, переробних та торговельних підприємств), асоціацій та федерацій АПК, а також недержавних організацій (загалом не більше 45 членів). Діяльність Форуму є ефективним механізмом державної підтримки галузі, що дозволяє формувати гнучку промислову політику з урахуванням потреб та інтересів виробників та споживачів харчової продукції.

Один з найважливіших акцентів у промисловій політиці ЄС зроблено на стимулюванні механізмів саморегуляції у ланцюгу постачань харчової продукції – спільному виробленні кодексів належної практики для підприємств галузі, виробленні спільної прозорої цінової політики для постачальників сировини, забезпеченні екологічності виробництва, що у цілому сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємств галузі.

Натомість, в Україні поки що не створено належної платформи для розвитку інтеграційних процесів та забезпечення інтересів усіх гравців ринку харчової продукції та споживачів, що стримує приплив як іноземних, так і вітчизняних інвестицій у галузь. Найслабшою ланкою у виробництві харчової продукції є забезпеченість переробних підприємств сировиною. Так, гострою є проблема якості і безпечності сільськогосподарської сировини, адже харчопереробні підприємства майже на 50 % забезпечуються м'ясосировиною, вирощеною в господарствах населення, на 80 % – виробленою в цих господарствах молкосировиною і близько 20 % – зерновими і зернобобовими культурами⁵⁸. Використання такої несертифікованої сировини, яка часто не відповідає державним стандартам якості, не може гарантувати належний рівень безпечності та якості кінцевої продукції. Підвищений попит на сировину належної якості спричиняє значне зростання цін на неї, які на сьогодні значно перевищують європейські⁵⁹, істотно збільшуючи операційні витрати підприємств та обмежуючи їхні інвестиційні можливості.

⁵⁶ Режим доступу:

<http://www.me.gov.ua/Documents/MixedList?tag=DerzhavnaReiestratsiiaInvestitsiiniikhProektivTaProektnikhInvestitsiiniikhPropozitsii>

⁵⁷ Узагальнені звіти про стан виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого (і середнього) підприємництва за 2012-2013 рр. Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/list/15>

⁵⁸ Крисанов Д. Ф. Потенціал харчових галузей АПК України: структурні трансформації та результативність використання / Д. Ф. Крисанов, Л. О. Удова, О. М. Варченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2013. – № 1. – С. 121-135.

⁵⁹ Мілкіленд: в країні не вистачає молока. Режим доступу: <http://www.kyivpost.ua/business/article/milkilend-v-krayini-ne-vistachaye-moloka-24750.html>

Високий ступінь дезінтеграції на ринку харчової продукції спричинений також значно нижчим за світовий рівнем кластеризації підприємств галузі, що пов'язано зі значною територіальною розосередженістю виробників харчової продукції, а також недостатнім використанням інших мережевих моделей інтеграції підприємств – франчайзингу (створення т. зв. «парасолькових» брендів), субконтрактингу, що значно послаблює їхні позиції на вітчизняному ринку та перешкоджає виходу на зовнішні.

3. Повільне впровадження міжнародних стандартів управління якістю та безпечністю харчової продукції на підприємствах галузі.

Якісне оновлення матеріально-технічної бази харчової галузі можливе завдяки спрямуванню інвестицій у впровадження ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій та систем управління якістю та безпечністю харчової продукції, що є загальносвітовою тенденцією. Це пов'язано з тим, що після ухвалення у 2004 р. Регламенту ЄС № 852 щодо гігієни харчових продуктів впровадження систем самостійного контролю на основі принципів НАССР в усіх галузях промисловості у ЄС є обов'язковим, що зобов'язує підвищувати відповідальність підприємств за якість та безпечність харчової продукції.

З метою підвищення конкурентоспроможності харчової продукції та експортного потенціалу галузі в Україні здійснено кроки щодо гармонізації вітчизняного законодавства у цій сфері з вимогами ЄС. Так, згідно з новою редакцією Закону України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР «Про безпечність та якість харчових продуктів» запровадження системи НАССР та/або інших систем забезпечення безпечності та якості під час виробництва та обігу харчових продуктів є обов'язковою вимогою до виробників харчової продукції. Натомість, станом на кінець 2013 р. в Україні лише близько 34 % підприємств харчової галузі впровадили міжнародні системи контролю якості та безпеки харчових продуктів⁶⁰. Переважну частину таких підприємств становлять великі корпорації, оскільки для малих підприємств галузі витрати на запровадження міжнародних систем контролю якості та безпечності харчових продуктів є занадто високими.

Згідно досліджень, здійснених Міжнародною фінансовою корпорацією у рамках проекту «Безпечність харчової продукції в Україні», оціночна вартість упровадження НАССР на середньому молокопереробному підприємстві в Україні протягом першого року становить близько 43750 дол. США. Витрати на програми-передумови (витрати на підготовку, змінні витрати на нове устаткування, ремонт приміщень) є найбільшою статтею витрат на впровадження НАССР. У середньому очікувана повна вартість цих програм становить близько 31250 дол. США. Ці витрати можуть бути більшими, якщо підприємство потребує капітального будівництва або реконструкції, закупки сучасного лабораторного обладнання. Очікувана вартість заходів з розроблення та впровадження НАССР становить близько 5600-6350 дол. США. Прогнозовані щорічні операційні витрати підприємства на наступну підтримку системи становлять близько 6250 дол. США і залежать від кількості критичних точок контролю, визначених за планом НАССР. Як правило, операційні витрати скорочуються приблизно на 10 % після першого року та іноді ще на 5 % після другого року⁶¹.

⁶⁰ Українські підприємства поліпшують якість продукції // Інформаційний бюлетень КМУ, режим доступу: <http://www.info-kmu.com.ua/2013-12-16-000000pm/article/17371196.html>

⁶¹ Впровадження систем управління безпечністю харчових продуктів на українських підприємствах харчової промисловості: аналіз витрат і вигід. Проект IFC «Безпечність харчової продукції в Україні». Режим доступу: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/850d27804b75055eaf7cbf6eac26e1c2/CBA%2Breport%2BUKR.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=850d27804b75055eaf7cbf6eac26e1c2>

3.5. Легка промисловість

Легка промисловість забезпечує базову потребу населення в одязі та взутті, її продукція широко використовується в будівництві, медицині, меблевій, авіаційній, автомобільній, харчовій, електротехнічній та інших галузях промисловості. Технологічні особливості виробництва вимагають значної кількості кваліфікованої робочої сили, а специфіка попиту та пропозиції має передбачуваний характер, який забезпечує швидке обертання вкладених коштів та отримання прибутку.

У легкій промисловості України протягом багатьох років спостерігається низька інвестиційна активність, про що свідчать низькі показники індексу капітальних інвестицій. Після слабкого зростання у 2011 р. до 103,3 % у 2012 р. індекс капітальних інвестицій продемонстрував падіння до 86,6 %, після чого у 2013 р. відбулося незначне підвищення до рівня 101,7 %. У січні-вересні 2014 р. інвестиційна активність у галузі погіршилася – індекс капітальних інвестицій становив 97,4 %.

Частка капітальних інвестицій у легку промисловість у загальному обсязі інвестицій у промисловість протягом 2010-2013 рр. у середньому становила 0,6 %, що є найнижчим показником серед усіх видів промислової діяльності. Найбільші обсяги інвестицій у легку промисловість у 2010-2013 рр. надходили до текстильного виробництва (рис. 12) – його частка у загальній структурі капітальних інвестицій у легку промисловість у середньому протягом 2010-2013 рр. становила 41,8 %, тоді як частки інвестицій, залучених у виробництво одягу та шкіряних виробів, у середньому становили 37,1 та 21,2 % відповідно.

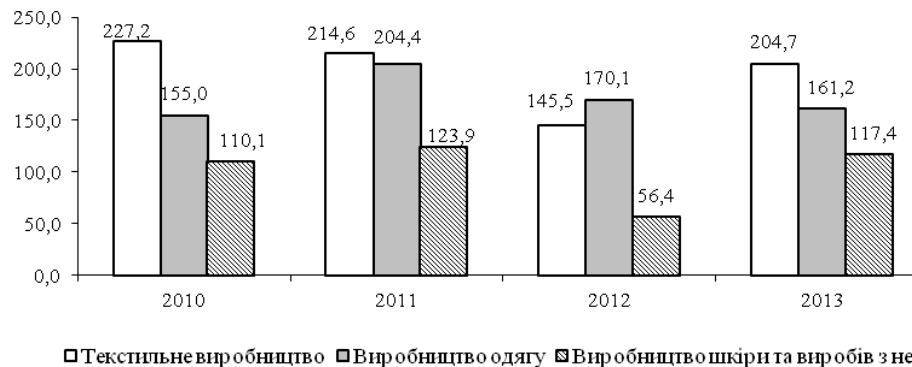


Рис. 12. Динаміка залучення капітальних інвестицій у легку промисловість України, млн грн *

* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

Основним джерелом фінансування капітальних інвестицій у легкій промисловості є власні кошти підприємств (табл. 14) – їх частка протягом 2010-2013 рр. в середньому становила 90,3 % і зросла з 81,5 % у 2010 р. до 94,3 % у 2013 р. За цей період обсяги залучених кредитів і коштів іноземних інвесторів скоротилися на 67,4 і 75,2 % відповідно.

Таблиця 14

Капітальні інвестиції у легку промисловість за джерелами фінансування, млн грн *

	2010	2011	2012	2013
Разом	492,2	542,9	372,0	483,3
Коштів державного бюджету	7,4	**	1,6	3,6
Коштів місцевих бюджетів	**	1,2	**	**
Власних коштів підприємств та організацій	401,1	499,3	347,3	455,6
Кредитів банків та інших позик	42,7	18,4	8,3	13,9
Коштів іноземних інвесторів	40,4	20,0	13,4	10,0
Коштів вітчизняних інвестиційних компаній та фондів	**	0,6	**	**
Інших джерел фінансування	**	**	0,3	0,0

* Складено за інформацією, наданою Державною службою статистики України

** Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»

Обсяги капітальних інвестицій підприємств легкої промисловості України є мізерними порівняно з капітальними інвестиціями світових виробників. Наприклад, індійським виробником текстилю та текстильних виробів «Arvind limited» у 2013 р. освоєно капітальних інвестицій на суму 57,8 млн дол. США.⁶² «Adidas Group» у 2012 р. інвестувала 434 млн євро, а у 2013 р. запланувала наростити обсяги капітальних інвестицій до 500-550 млн євро⁶³, що перевищує загальні обсяги інвестування легкої промисловості України з усіх джерел фінансування.

Зважаючи на високу частку власних коштів у фінансуванні інвестицій, динаміка інвестиційних процесів у галузі переважно визначається фінансовими результатами підприємств, які у 2010-2013 рр. були незадовільними – у 2010 р. підприємства отримали 20,1 млн грн чистого збитку, у 2011-2013 рр. – 152,3 млн грн, 20,0 млн грн та 162,5 млн грн чистого прибутку відповідно. У першій половині 2014 р. чистий збиток підприємств галузі становив вже 358,9 млн грн. У такій ситуації пріоритетним завданням для підприємств є поповнення обігових коштів та збереження існуючих виробничих потужностей, а не інвестиційна діяльність.

Важливим стимулом розвитку світової легкої промисловості є залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), проте їх роль у розвитку легкої промисловості України також залишається незначною. Протягом 2010-2013 рр. приплив ПІІ у галузі спостерігався лише у 2012 р. і становив 1,0 млн дол. США (рис. 13). У 2014 р. накопичені обсяги ПІІ у галузі продовжували скорочуватися – станом на початок жовтня вони становили 124,8 млн дол. США, отже, відплив ПІІ становив 9,5 млн дол. США.

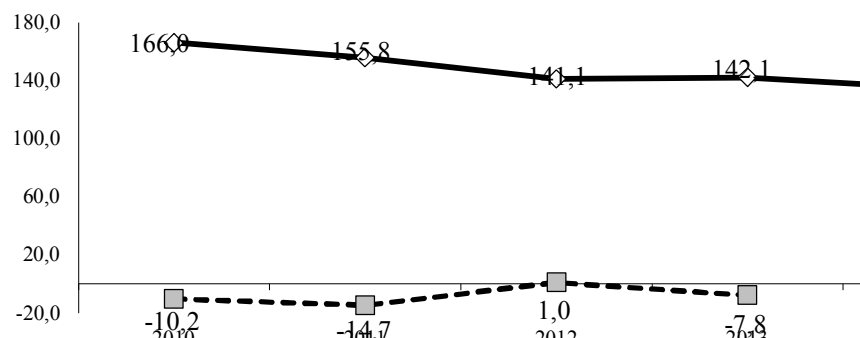


Рис.13. Динаміка прямих іноземних інвестицій у легку промисловість України
млн дол. США, КВЕД 2010 *

* Складено за: статистичний збірник Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» за 2013 р., експрес- випуск Держстату «Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у січні-вересні 2014 року»

Нині співпраця вітчизняних підприємств з іноземними компаніями обмежується застосуванням толінгових схем (за оцінками експертів, в Україні на давальницькій сировині працюють від 70 до 95 % підприємств швейної промисловості), які передбачають використання дешевої робочої сили без інвестування у модернізацію виробництва, проте за сучасних умов є єдиною можливістю для багатьох підприємств продовжувати діяльність на ринку. Слід відмітити, що діяльність на умовах субконтрактингу (у т. ч. з використанням толінгових схем) притаманна багатьом східним країнам ЄС. Лише деяким країнам, таким як Литва і Словенія, вдалося з субконтрактингових схем перейти до створення спільних підприємств з відомими європейськими брендами⁶⁴.

⁶² 82nd Arvind limited annual report 2012-2013 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://arvind.com/pdf/annaul_finacial_reporting/Annual%20Report%20for%20FY%202012-13.pdf

⁶³ Pushing boundaries, Adidas Group annual report 2012 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.adidas-group.com/media/filer_public/2013/07/31/gb_2012_en.pdf

⁶⁴ In-depth Assessment of the Situation of the Textile and Clothing Sector in the EU and Prospects. Synthesis report for the European Textile and Clothing Sector prepared for European Commission Enterprise and Industry DG [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/textiles/documents/saxion_task7_synthesis_en.pdf

Наслідком низької інвестиційної активності у галузі стало погіршення стану виробничої бази. Попри зростання у 2008-2013 рр. вартості ОЗ ступінь їх зношеності зріс з 44,2 % у 2008 р. до 53,5 % у 2013 р., а коефіцієнт вибуття ОЗ протягом періоду переважно перевищував коефіцієнт оновлення (табл. 15).

Таблиця 15

Показники ефективності інвестування легкої промисловості України, КВЕД 2005 *

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 ***
Вартість основних засобів (на кінець року), млн грн	6350	6094	6846	7809	7752	8235
Ступінь зношеності основних засобів, %	44,2	46,6	45,2	48,1	52,3	53,5
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	5,8	3,6	5,2	2,0	5,5	4,6
Коефіцієнт вибуття основних засобів, %	6,6	7,8	4,5	3,7	8,5	3,3
Фондоємність (вартість основних засобів на 1 грн реалізованої продукції), грн	0,7	0,8	0,8	0,7	1,0**	0,8

* Складено та розраховано за: статистичні бюлетені Держстату України «Основні засоби України» за 2008-2010 рр. та 2013 р., статистичні бюлетені «Баланс основних засобів України» за 2011-2012 рр., збірники «Статистичний щорічник України» за 2011-2013 рр., інформація Держстату «Обсяги реалізованої промислової продукції за видами діяльності», статистичні бюлетені «Капітальні інвестиції в Україні» за 2012-2013 рр.

обсяг реалізованої промислової продукції – КВЕД 2010, * Дані розраховано за КВЕД 2010

Мізерна частка капітальних інвестицій у легкій промисловості в загальному обсязі капітальних інвестицій у промисловості, відсутність позитивної динаміки залучення капітальних інвестицій та ПІІ у галузь, недиверсифікованість джерел фінансування капітальних інвестицій та незадовільні показники ефективності інвестування свідчать про стійку інвестиційну стагнацію у галузі, що загрожує подальшим погіршенням показників промислового виробництва, занепадом виробничої бази, зростанням імпортозалежності ринку товарів легкої промисловості. Серед основних проблем, що стримують інвестиційну активність у легкій промисловості України, слід виділити наступні.

1. Ускладненість доступу підприємств до виробничих ресурсів. Занепад потужностей з виробництва бавовняних, вовняних, лляних ниток та тканин, шкірсировини, хімічних волокон тощо призвів до скорочення сировинної бази для легкої промисловості, руйнування ланцюгів доданої вартості та зростання обсягів імпорту сировинних матеріалів. На тлі такої обмеженості ресурсів для виробництва високі ставки імпортних мит на текстильні матеріали, що не виробляються в Україні або виробляються в недостатній кількості, призводить до зростання собівартості готової продукції, фактично знищуючи конкурентоспроможність вітчизняних товарів на внутрішньому та зовнішніх ринках порівняно з азійською та турецькою продукцією. Так, згідно Митного тарифу України ввізне мито на трикотажну пряжу донедавна становило близько 15 %, бавовняні тканини з вмістом бавовни не менше 85 % – 20 %, вибілені тканини з льону з вмістом волокон льону не менше 85 % – 20%; тканини з синтетичних комплексних ниток – 20 %, нитки – близько 10 %. Скасування ввізного мита після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС розширить доступ підприємств до виробничих ресурсів, що безперечно сприятиме нарощуванню обсягів виробництва.

Проте певні ризики пов'язані зі скасуванням Україною імпортних мит на готову продукцію легкої промисловості з ЄС одразу після набрання чинності Угодою. Так, за деякими товарними позиціями базова ставка ввізного мита сягає 12 % (на взуття – 10 %) і її буде скасовано без перехідного періоду, що може призвести до зростання імпорту відповідної продукції. Дещо нейтралізує такі ризики те, що ЄС не є найбільшим постачальником в Україну готової продукції – на вітчизняному ринку домінують виробники з Азії і Туреччини, які чинять основний конкурентний тиск на вітчизняних виробників.

В Україні практично не виробляється обладнання для легкої промисловості, тому єдиною можливістю оновлення виробничої бази для українських підприємств залишається його імпорт (найчастіше обладнання, що було у використанні). Якщо великі сучасні вітчизняні компанії (такі як концерн «Воронін», ТОВ «Відіван», ПП «Ярослав», ПАТ «Трикотажна фабрика «Роза») мають фінансові ресурси для закупівлі найновішого

обладнання, то малі та середні підприємства галузі за фактичної відсутності доступу до кредитних ресурсів часто позбавлені навіть можливості закупівлі обладнання, що було у використанні. За таких умов збереження вітчизняного виробництва вимагає державної підтримки розвитку механізмів співфінансування інвестицій у галузі – насамперед фінансового лізингу, який широко використовується за кордоном через невисоку вартість обладнання для галузі, його відносно швидку окупність та доступність.

Згідно оцінок експертів у західноєвропейських країнах через лізингові операції фінансується близько 30 % капітальних інвестицій, тоді як в Україні – лише близько 1 %⁶⁵. За оцінками фахівців Світового банку потенційний попит на послуги лізингу в Україні становить від 12 до 50 млрд дол. США⁶⁶.

Попри певне зростання ринку фінансового лізингу в Україні – вартість договорів фінансового лізингу, укладених протягом року, збільшилася з 11,3 млрд грн за підсумками 2011 р. до 31,6 млрд грн за підсумками 2013 р.⁶⁷ – у легкій промисловості ці механізми використовуються вкрай недостатньо. Так, частка легкої промисловості у структурі вартості договорів фінансового лізингу у 2012-2013 р. була найменшою серед усіх галузей промисловості й становила 0,2 %. Проте до позитивних тенденцій можна віднести суттєве зростання вартості договорів у галузі з 70,3 до 134,1 млн грн.

2. Високі інвестиційні ризики, пов'язані з проблемами при реалізації продукції на внутрішньому ринку - відсутністю налагоджених зв'язків виробництва з ринками збуту, частими випадками дискримінації національних виробників у роздрібних мережах тощо. За оцінками експертів, на внутрішній ринок працюють лише близько 10 % українських підприємств⁶⁸, наслідком чого стало суттєве скорочення у 2008-2013 рр. частки вітчизняних товарів у структурі продукції, реалізованої через торговельну мережу – якщо у 2008 р. на текстильні товари та галантерею вітчизняного виробництва припадало 47,8 %, то у 2013 р. – 26,7 %. За цей період істотно скоротилися частки шкіряно-хутряних виробів – з 24,5 % до 6,4 % та одягу і білизни – з 16,6 % до 6,8 %.

Вітчизняні виробники мають обмежений доступ до ринків збуту продукції всередині країни, що спричинено високою орендною платою за торговельні приміщення (у разі монобрендового представлення у торговельних мережах); нерегульованими націнками на продукцію з боку роздрібних реалізаторів; нерозвиненістю дистанційної торгівлі в Україні; закриттям мереж районних універмагів, у яких свого часу була представлена саме вітчизняна продукція. Чимало українських підприємств легкої промисловості обмежуються участю у періодичних виставочно-ярмаркових заходах, що не забезпечує отримання прибутків, достатніх для розвитку виробництва.

Позитивним прикладом державної підтримки розбудови ринків збуту для вітчизняних виробників легкої промисловості є інвестиційний проект ПАТ «Сіверянка», зареєстрований у Державному реєстрі інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій, щодо створення мережі сучасних фірмових магазинів в обласних центрах України з продажу модної швейної продукції вітчизняного виробництва. Реалізація у майбутньому таких проектів значно сприятиме становленню вітчизняного ринку продукції легкої промисловості.

Значна підтримка національного виробництва у зарубіжних країнах забезпечується завдяки системі державних замовлень на продукцію національних виробників. У багатьох країнах світу застосовують різноманітні методи обмеження доступу іноземних

⁶⁵ Мягкова О.В. Координація державних і регіональних зусиль щодо лізингової інвестиційної сфери // Сучасні питання економіки і права. – 2013. – Вип. 1. – С. 5-11.

⁶⁶ Шем'якіна Н. В., Пономаренко А. А. Лізинг як важлива складова інвестиційного механізму оновлення технічної бази виробництва // Економіка промисловості. – 2009. – № 4. – С. 101-108.

⁶⁷ Інформація з річного звіту Нацкомфінпослуг за 2013 р., режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfiposlug.html>

⁶⁸ Дейнеко Л.В., Завгородня М.Ю. Розвиток внутрішнього ринку легкої промисловості: проблеми та можливості // Український соціум. – 2012. – № 1 (40). – С. 87.

конкурентів при здійсненні державних закупівель⁶⁹. Наприклад, у РФ згідно Федерального Закону від 05.04.2013 р. № 44-ФЗ «Про контрактну систему у сфері закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення державних та муніципальних потреб» Міністерством економічного розвитку РФ визначаються умови допуску товарів походженням з іноземних держав для цілей здійснення закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення державних та муніципальних потреб. При цьому наказами міністерства учасникам, заявки яких на участь у конкурсах та аукціонах стосуються пропозицій про постачання визначеного переліку товарів з РФ, Білорусі та Казахстану, надаються преференції відносно ціни контракту у розмірі 15 %, тобто встановлюється 15-відсотковий понижувальний коефіцієнт. До переліку таких товарів у різні роки входила продукція харчової, хімічної, металургійної, машинобудівної, фармацевтичної та легкої промисловості.

Натомість в Україні державою фактично не використовуються можливості стимулювання вітчизняного виробництва через механізм державних закупівель. За оцінками експертів, щорічні обсяги державних закупівель продукції легкої промисловості сягають близько 1 млрд грн, причому частка вітчизняних виробів залишається незначною⁷⁰. Згідно ст. 5 Закону України від 10.04.2014 р. № 1197-VII «Про здійснення державних закупівель» при участі у процедурах закупівель в Україні діють рівні умови для вітчизняних та іноземних учасників.

3. Недостатність інвестиційної політики підтримки маркетингової діяльності підприємств щодо просування товарів вітчизняного виробництва на внутрішньому ринку, внаслідок чого українські товари не користуються популярністю серед українських споживачів, які залишаються недостатньо обізнаними щодо кінцевої продукції вітчизняного виробництва (насамперед у сегменті готового одягу).

Найбільш динамічним та прибутковим сегментом світової легкої промисловості є модний бізнес (або fashion-індустрія), який поєднує елементи т. з. «класичної» легкої промисловості (виробництво тканин, пошиття одягу та взуття) та систему популяризації та просування товару на ринку (створення брендів та дизайнерських будинків, логістичне та інформаційно-комунікаційне забезпечення).

Завдяки гнучкій організації модний бізнес швидко реагує на зміни ринку, має високий інноваційний, технологічний та комерційний потенціал, що робить його розвиток привабливим не лише для розвинених країн, але й для країн, що швидко розвиваються. Так, у Китаї ще на початку 1990-х рр. легка промисловість була на межі банкрутства, проте вже з 1995 р. завдяки державній підтримці Китаю вдалося стати найбільшим експортером тканин та одягу у світі. У 2000-2005 рр. уряд інвестував близько 19 млрд дол. США у становлення національної fashion-індустрії через систему грантів, субсидій, а також спрощення процедур створення національних брендів. Зокрема, у 2000-х роках програми підтримки легкої промисловості Китаю включали субсидування розвитку інформаційних мереж та програмного забезпечення для національних компаній, страхування їхніх закордонних інвестиційних проектів та торговельних представництв, надання грантів на лізинг офісних приміщень та обладнання. Держава також фінансує витрати на рекламу у ЗМІ найбільш успішних компаній галузі⁷¹.

Україна має місткий ринок готової продукції легкої промисловості, що серед іншого зумовлено особливостями менталітету українців, які традиційно приділяють велику увагу зовнішньому вигляду. Це спричиняє високий рівень конкуренції іноземних компаній на вітчизняному ринку й актуалізує розвиток в Україні власної fashion-індустрії.

⁶⁹ Госзакупки за рубежом: общее и особенное [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-tenders.com/rubrics/materials/205740/?print>

⁷⁰ Т. Изовит Рынок настолько тенезирован, что просто страшно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrlegprom.org.ua/ua/statti/2013/rinok_nastolko_tenizirovan_cho_prosto_strashno.html

⁷¹ China's Support Programs for Selected Industries: Textile and Apparel. Trade Lawyers Advisory Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://origin.www.uscc.gov/sites/default/files/Research/TLAG%20Report%20-%20China's%20Support%20Program%20for%20Textiles%20and%20Apparel.pdf>

Деякі українські експерти галузі вважають, що в Україні відновлення зв'язків між ланками легкої промисловості слід розпочати з кінця ланцюга – створення конкурентоспроможних національних брендів одягу і взуття, що ініціюватиме розвиток постачань ресурсів⁷².

Проте на сьогодні вітчизняні підприємства вкрай повільно реагують на потреби та попит українських споживачів, значно відстаючи від іноземних конкурентів у впровадженні сучасних методів менеджменту та маркетингу, що переважно спричинено обмеженістю або й повною відсутністю у вітчизняних підприємств, які часто балансують на межі виживання, маркетингових (реklamних) бюджетів. Якщо становлення ланки українського дизайнерського одягу та взуття, розрахованого на людей з вищим за середній рівнем доходів, відбувається достатньо швидкими темпами (зокрема, в Україні вже традиційно проводяться щорічні покази українських дизайнерів Ukrainian Fashion Week), то ніша виробництва та просування кінцевих виробів середньої цінової категорії заповнена недостатньо, що призводить до наповнення українського ринку імпортною продукцією (у тому числі контрабандною).

⁷² Гончаров Ю.В. Розвитку галузі – наукове підґрунтя! // Вісник КНУТД. – 2009. – № 2. – С. 100.

РОЗДІЛ 4. ПРІОРИТЕТИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ У ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ

Сучасне загострення внутрішніх та зовнішніх загроз у соціально-економічній сфері, спричинених як триваючими воєнними діями на сході країни та втратою традиційних ринків збуту промислової продукції, так і поглибленням структурних деформацій у промисловості вимагає від України розроблення комплексної стратегії виходу економіки з системної кризи. Ключовим завданням має стати розбудова цілісного промислового комплексу, здатного закласти фундамент для відновлення економічного зростання, а також зміцнення зв'язків між галузями української промисловості для забезпечення синергетичного ефекту.

Інвестування промисловості України знаходиться у кризі, причинами якої є недосконале інституційне середовище, деіндустріалізація економіки, переважання споживчого кредитування над інвестиційним. Рейтинги інвестиційної привабливості України засвідчують погіршення захисту прав власності, злиття політичних і бізнесових інтересів, посилення тиску на бізнес, втрату незалежності судової системи.

За таких умов постає необхідність вироблення виваженої державної інвестиційної політики, адекватної особливостям та перспективним орієнтирам розвитку української промисловості. Основні пріоритети інвестиційного забезпечення структурних зрушень у промисловості України мають полягати у наступному.

1. Розбудова інституційного середовища розвитку інвестиційної діяльності, вдосконалення законодавчої бази у сфері залучення інвестицій. Найважливішими напрямами мають стати наступні:

- вдосконалення базового закону «Про інвестиційну діяльність» у напрямку врахування особливостей реальних інвестицій; запровадження механізму громадської апробації інвестиційних проєктів у промисловості, посилення зв'язку цього закону із законодавством щодо зонування територій. Слід відзначити, що закон «Про інвестиційну діяльність» неодноразово доповнювався, наразі вимоги щодо регулювання інвестиційної діяльності розосереджені у багатьох правових актах, тому доцільно розглянути питання щодо інтеграції інвестиційного законодавства в рамках Інвестиційного кодексу України;
- перегляд режиму іноземного інвестування у напрямку захисту прав інвесторів; законодавчого забезпечення системи страхування інвестицій від некомерційних ризиків, у т. ч. заснування за участі держави страхової компанії і забезпечення її виходу на міжнародні страхові ринки. Для активізації іноземного інвестування у промисловості необхідне: проведення аудиту спеціальних режимів інвестиційної діяльності та уточнення концепції їх застосування; створення нормативно-правової бази господарських і рентних відносин щодо участі іноземних інвесторів у розробці родовищ корисних копалин;
- вдосконалення законодавства щодо створення інвестиційно орієнтованих форм промислової діяльності, для чого необхідно: узгодити норми ГК України і ЦК України щодо поняття змішаної форми власності та приватного підприємства;

доповнити Закон України «Про акціонерні товариства» нормою щодо відповідальності за вимивання активів та вилучення прибутку, що призводить до збитків акціонерів і зниження капіталізації АТ; прийняти спеціальний Закон України «Про товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю» із регламентацією питань їх інвестиційної діяльності;

- забезпечення стабільності податкового режиму та фіскальної мотивації. Доцільно опрацювати питання: зниження ставок оподаткування на певний період для високотехнологічних галузей при моніторингу ефективності таких пільг; диференціації ПДВ для мотивації підприємств, що випускають продукцію з високим ступенем доданої вартості; звільнення від оподаткування частини прибутку, яка реінвестується у модернізацію. Фіскальні заходи мають здійснюватися у напрямку протидії впливу капіталу за рахунок регулювання трансфертного ціноутворення, запобігання вимиванню інвестиційних ресурсів промислових підприємств. Доцільно законодавчо закріпити використання у податковій системі «онлайн»-сервісів, що дозволить оперативно подавати податкові декларації і отримувати консультації, звузити можливості корупції, полегшити контроль справляння податків;
- перегляд законодавства щодо стимулювання інвестиційної діяльності у промисловості за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів щодо врахування необхідності децентралізації податкової системи та мотивації участі в інвестиційній діяльності місцевих органів управління. У місцевих бюджетах повинні залишатися податки за використання надр і податок на прибуток, що дозволить із врахуванням місцевих потреб будувати виробничу інфраструктуру, підвищувати ефективність регіональних промислових комплексів і конкурентоспроможність їх продукції;
- розбудова правових засад фінансування інвестицій. Бюджетна підтримка інвестиційної діяльності має здійснюватися шляхом зменшення вартості кредитів, часткового інвестування інфраструктури, часткового фінансування купівлі прав інтелектуальної власності, переважного надання державних гарантій для проектів, що відповідають державним пріоритетам реструктуризації промисловості. Слід переглянути амортизаційну політику у напрямку підвищення норм амортизації та введення амортизаційних премій, насамперед, для підприємств, наукових і конструкторських підрозділів переробної промисловості, що випускають високотехнологічну продукцію;
- активізація державно-приватного партнерства та забезпечення прозорості системи держзамовлень. В рамках виконання Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 рр.» необхідно розробити механізм взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства з метою об'єднання та ефективного використання реальних інвестицій. Вітчизняні та іноземні експерти висловлюють думку про те, що поєднання національних інтересів і переваг з інвестиційно-інноваційним потенціалом приватних структур можливе тільки в разі зменшення імперативу публічного права у інституційному регулюванні господарської діяльності і надання підприємцям та інвесторам більшої свободи в рамках приватного права і громадянського суспільства⁷³.

2. Подолання структурних деформацій у металургійній галузі, пов'язаних з технологічною відсталістю, високою енерго- та ресурсоемісністю підприємств галузі; недосконалою екологічною політикою підприємств, наслідком якої стає загроза втрати конкурентоспроможності вітчизняної продукції у зв'язку з невідповідністю природоохоронних стандартів європейським; низькою диверсифікацією

⁷³ Бальцерович дал рецепт «шоковой терапии» для Украины [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://hvylyya.org/news/digest/baltserovich-dal-retsept-shokovoy-terapii-dlya-ukrainyi.html>

виробництва та слабкістю міжгалузевих зв'язків через недосконалу конкуренцію. Це вимагає здійснення заходів за такими напрямками:

Створення умов для техніко-технологічного переоснащення підприємств металургійної галузі, пріоритетного спрямування інвестиційних ресурсів у впровадження сучасних технологій виробництва, насамперед енергоефективних, нарощування у структурі виробництва частки кінцевої продукції з високою доданою вартістю, що вимагає:

- здійснення організаційної реструктуризації науково-технічної сфери виробництва шляхом налагодження тісної взаємодії галузевих наукових організацій у сфері металургії з науковими установами Національної академії наук та ВНЗ, посилення ролі науки у життєвому циклі високотехнологічної металургійної продукції;
- ініціювання інвестиційних проектів з будівництва компактних виробництв (міні-металургійних заводів), які використовують брут або працюють за технологією прямого відновлення заліза з металізованих окатишів, головною перевагою яких є гнучкість та виробництво продукції з високою доданою вартістю невеликими партіями (наприклад, виробництво спеціальних сталей і сплавів, титанових сплавів та прокату, алюмінієвої фольги, створення нових видів цирконієвої продукції підвищеного попиту, каліброваного прокату, гнутих профілів), що є економічно не вигідним для великих металургійних підприємств;
- ініціювання інвестиційних проектів з розроблення нових родовищ залізорудної сировини, сировини для виробництва феросплавів та високоякісного коксівного вугілля шляхом укладання угод з іноземними інвесторами про розподіл вугільної продукції⁷⁴ за умови забезпечення ними впровадження новітніх технологій, обладнання та передових технічних розробок для забезпечення ефективного пошуку, розвідки та розробки перспективних малодосліджених родовищ, що дозволить знизити залежність вітчизняних підприємств від імпорту високоякісних ресурсів, необхідних для запровадження сучасних технологій виробництва.

Стимулювання впровадження екологічно безпечних технологій виробництва у металургійній галузі, забезпечення гармонізації вітчизняних екологічних стандартів з європейськими, що дозволить знизити тиск металургійних підприємств на навколишнє природне середовище відповідно до зобов'язань, взятих Україною при підписанні Угоди про асоціацію з ЄС, що передбачає:

- тимчасове зниження тарифів на електро- та водопостачання підприємствам металургії, які впровадили у виробництві замкнені безстокові та безвідходні системи, методи сухої очистки газів та інші ресурсозберігаючі екологічно чисті технології, результатом чого стало скорочення норм споживання води та скорочення викидів шкідливих речовин;
- перегляд офіційної позиції України щодо скорочення викидів парникових газів у другому періоді дії Кіотського протоколу та ратифікація «Дохійської поправки» зі встановленням нових зобов'язань на рівні середнього значення викидів за 2008-2010 рр. (42 % від рівня 1990 р.) на період до 2020 р., що дозволить Україні використовувати гнучкі механізми Кіотського протоколу для фінансування екологічних інвестицій у найважливіших секторах економіки (у т.ч. у металургії);
- розвиток внутрішнього ринку торгівлі квотами на викиди парникових газів між підприємствами шляхом встановлення визначених квот викидів для промислових підприємств, створення необхідної інфраструктури цього ринку, що сприятиме залученню підприємствами додаткових коштів на технічне переоснащення з підвищенням екологічних характеристик виробництва;

⁷⁴ Згідно Закону України «Про Угоди про розподіл продукції». - Відомості Верховної Ради. – 1999. - № 44. – с. 391; 2011. - № 6. – с.47; 2012. - № 5. – с.31; № 27. – с. 275

- ініціювання в Україні у рамках Кіотського протоколу проектів спільного впровадження з підвищення енергоефективності та впровадження природоохоронних технологій на підприємствах металургії, що входять до переліку десяти найбільших забруднювачів навколишнього середовища в Україні з метою зниження соціальної та гуманітарної напруги у регіонах їхнього розташування;
- гармонізація вітчизняної системи нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин з європейськими стандартами шляхом ініціювання профільним міністерством консультацій з європейськими та вітчизняними експертами галузі та науковцями щодо розроблення та затвердження нових нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел з урахуванням технологічних процесів різних виробництв (у т. ч. металургійного).

Сприяння внутрішньогалузевій та міжгалузевій кооперації підприємств металургійної галузі, встановлення рівних умов діяльності для всіх гравців ринку, розширення внутрішнього ринку споживання вітчизняної металопродукції, що вимагає:

- розгляду можливостей залучення приватних інвесторів до оновлення вітчизняного металофонду з критичним ступенем зношеності – рухомого складу та шляхів сполучення «Укрзалізниці», тепломереж тощо з розміщенням замовлень на вітчизняних металургійних підприємствах;
- удосконалення інфраструктури реалізації української металопродукції на внутрішньому ринку шляхом створення віртуальних торгівельних майданчиків для промислових підприємств, запровадження системи моніторингу та прогнозування кон'юнктури внутрішнього ринку;
- посилення ролі держави як системного координатора імпортозаміщення шляхом узгодження програм розвитку металоспоживаючих галузей економіки з можливостями металургії для збалансування структури внутрішнього попиту і виробництва металопродукції;
- забезпечення розслідування та припинення випадків неконкурентної поведінки компаній щодо зловживання монопольним становищем на ринку металопродукції та сировини у вигляді штучного завищення тарифів, недружніх поглинань тощо.

3. Активізація інвестиційної активності у хімічному комплексі України, що вимагає державного стимулювання структурних зрушень і розширення внутрішнього ринку для споживання продукції ключових галузей хімічного комплексу та передбачає здійснення заходів за такими напрямками:

Запобігання надмірній концентрації ринків у виробництві хімічної та неметалевої мінеральної продукції, що вимагає:

- здійснення моніторингу змін у структурі товарних ринків України та посилення відповідальності компаній, що мають монопольне становище на ринку (згідно ст. 12 Закону України від 11.01.2001 р. № 2210-III «Про захист економічної конкуренції»), у разі зловживання таким становищем, зокрема, щодо обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку у галузі;
- забезпечення гармонізації українського законодавства про захист економічної конкуренції з європейським законодавством, зокрема, щодо посилення контролю за змінами у структурі ринків, відкриття ринків для конкуренції у монопольних галузях та розвитку співробітництва з міжнародними організаціями захисту конкуренції;
- доопрацювання та прийняття Закону України «Про Загальнодержавну програму розвитку конкуренції в Україні на 2015-2025 роки», що дозволить вдосконалити систему контролю над концентрацією компаній та монополізацією стратегічно важливих ринків, а також стимулюватиме вступ на товарні ринки хімічного комплексу України нових компаній (у тому числі середнього та малого бізнесу).

Підвищення енергетичної безпеки підприємств хімічного комплексу, стимулювання впровадження енергоефективних технологій на підприємствах та забезпечення

випереджального розвитку найбільш інвестиційно привабливих виробництв, що здатні виробляти продукцію поглибленої переробки з високою доданою вартістю, що передбачає:

- розроблення механізмів компенсації витрат малих та середніх промислових підприємств на придбання та використання енергозберігаючих технологій та обладнання за рахунок запровадження системи державних грантів;
- надання преференцій при здійсненні державних закупівель виробникам, що використовують ресурсо- та енергозберігаючі технології виробництва та виробляють продукцію з кращими екологічними характеристиками;
- підвищення екологічних стандартів у галузях, що споживають продукцію хімічного комплексу (будівництво, агропромисловий комплекс, машинобудування), що стимулюватиме поширення використання енергозберігаючих технологій та екологічно чистих матеріалів у хімічній промисловості;
- здійснення інвентаризації наукових проектів, розроблених науково-дослідними інститутами НАН України та державними підприємствами, що належать до сфери управління Міністерства промислової політики, з метою визначення можливих об'єктів державного сприяння розвитку високотехнологічних виробництв хімічного комплексу, продукція яких є затребуваною промисловими підприємствами та кінцевими споживачами та здатна замінити імпорту за якісними та ціновими характеристиками;
- укладання меморандумів про порозуміння між Кабінетом Міністрів України та вітчизняними виробниками кінцевої продукції хімічної промисловості (насамперед наукоємної продукції з високою доданою вартістю, на яку існує стабільний попит на внутрішньому та зовнішніх ринках), у яких будуть визначені як механізми державної підтримки підприємств галузі, так і зобов'язання компаній щодо активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, збільшення обсягів реалізованої продукції глибокої переробки.

Стимулювання зростання внутрішнього попиту на продукцію вітчизняного хімічного комплексу з боку держави, підприємств реального сектору та кінцевих споживачів, що вимагає:

- розгляду можливості запровадження державного регулювання граничного рівня оптово-відпускних цін на мінеральні добрива вітчизняного виробництва та механізму часткової компенсації вартості мінеральних добрив вітчизняного виробництва сільськогосподарським підприємствам коштами державного бюджету;
- забезпечення зростання госпітального сегменту фармацевтичного ринку України шляхом збільшення обсягів державних закупівель фармацевтичної продукції для лікувально-профілактичних установ державної форми власності, а також перегляду структури госпітальних закупівель лікарських засобів та збільшення частки продукції вітчизняного виробництва;
- ініціювання на рівні обласних державних адміністрацій маркетингової підтримки реалізації продукції (у тому числі побутової хімії, засобів гігієни та косметичних засобів) вітчизняного виробництва шляхом запровадження проектів «купуй українське», їх інфраструктурного забезпечення та популяризації у ЗМІ.

4. Забезпечення зростання інвестиційної привабливості та розвитку інвестиційного потенціалу вітчизняного машинобудування, що вимагає реалізації комплексу заходів з боку держави за наступними напрямками:

Стимулювання виробництва інвестиційної продукції машинобудування, що сприятиме модернізації та технічному переоснащенню вітчизняних підприємств, а також заміщенню частини імпорту високотехнологічного обладнання в Україну, що вимагає:

- налагодження коопераційних зв'язків між державними науково-дослідними та проектними організаціями машинобудівної галузі та підприємствами-виробниками

обладнання з метою вивчення попиту та формування замовлень з боку таких підприємств на розроблення нових або вдосконалених зразків техніки, обладнання, технологій перероблення сировини тощо;

- ініціювання створення міжгалузевих кластерів з метою поглиблення інтеграції вітчизняного машинобудування з суміжними галузями промисловості, насамперед, металургією та хімічним комплексом, щодо використання у процесі виробництва техніки та обладнання металу, композитних матеріалів та іншої продукції вітчизняного виробництва на взаємовигідних умовах;
- забезпечення державного замовлення на інвестиційне обладнання вітчизняного виробництва при реалізації проектів технічного переоснащення, модернізації інфраструктури та удосконалення виробництва (зокрема, залізничних локомотивів та вагонів, гідравлічного та пневматичного устаткування, сільськогосподарської техніки).

Створення механізмів державної підтримки пріоритетних напрямів розвитку кадрового потенціалу машинобудування України, що сприятиме заохоченню творчої ініціативи та зростанню інвестицій у наукоємні виробництва галузі, створюватиме значний мультиплікативний ефект для суміжних галузей. Це передбачає:

- створення системи моніторингу та прогнозування кадрового забезпечення підприємств машинобудівної промисловості з метою удосконалення процесу формування державного замовлення на підготовку фахівців;
- удосконалення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації інженерних, технологічних кадрів машинобудування шляхом залучення іноземних спеціалістів та експертів машинобудівної галузі до навчання персоналу вітчизняних підприємств державної форми власності, а також запровадження програм навчання висококваліфікованого персоналу за кордоном;
- створення інфраструктури розвитку кадрового потенціалу машинобудування – технічних форумів, венчурних фондів, грантів для фахівців, які займаються створенням зразків наукоємної продукції машинобудування та удосконалених технологій виробництва продукції;
- розроблення законопроектів про підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації трудових ресурсів за державним замовленням та за замовленням бізнес-структур, про кадрове забезпечення системи безперервної професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у промисловості України ⁷⁵.

Сприяння залученню інвестицій у модернізацію виробничих потужностей машинобудування на основі адаптації до вимог технічних регламентів, розроблених на базі відповідних директив ЄС, та гармонізованих європейських стандартів, що дозволить інтегрувати вітчизняне машинобудування у європейські ланцюги виробництва конкурентоспроможної продукції. Це вимагає:

- ініціювання проведення переговорів з ЄС щодо можливостей започаткування нових проектів міжнародної технічної допомоги у галузі машинобудування на основі розроблення плану дій та конкретизованих планів заходів щодо запровадження європейських стандартів на підприємствах вітчизняного машинобудування, включаючи спільні інвестиційні проекти у стратегічно важливих сферах;
- проведення комплексного обстеження машинобудівних підприємств України з метою визначення їхніх фактичних та потенційних можливостей щодо міжнародної науково-технічної та виробничої кооперації, а також спільного з підприємствами країн ЄС випуску високотехнологічної продукції;

⁷⁵ Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : наук. доп. / за заг. ред. д. держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка, д. політ. н., проф. К. О. Ващенко, д. соц. н., проф. Ю. П. Сурміна. – К. – НАДУ, 2012. – 72 с.

- сприяння налагодженню науково-технічних та виробничих зв'язків українських виробників машинобудівної продукції з провідними виробниками ЄС, для чого слід посилити поінформованість провідних європейських корпорацій про науково-технологічні і виробничі можливості України шляхом створення галузевих каталогів продукції, підтримки участі українських виробників у спеціалізованих виставках за кордоном, проведення власних спеціалізованих виставок у провідних країнах світу;
- організації надання інформаційно-консультаційних послуг підприємствам машинобудівної галузі щодо вимог у сфері технічного регулювання до продукції, яка може постачатись на європейські ринки.

5. Розширення інвестиційного потенціалу малих та середніх підприємств харчової промисловості, що передбачає здійснення заходів за такими напрямками:

Розширення доступу підприємств до довгострокових позикових коштів на модернізацію та створення нових виробничих потужностей, що вимагає:

- посилення державного контролю за виконанням регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва та дотриманням затверджених обсягів фінансування таких програм, зокрема, у частині забезпечення фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки підприємствам;
- ініціювання розгляду органами місцевого самоврядування питань щодо встановлення реальних ставок місцевих податків, вартості патентів, орендної плати за використання приміщень і обладнання, диференційованих за пріоритетністю галузей економіки згідно з Переліком пріоритетних галузей економіки, затвердженим Розпорядженням КМУ від 14.08.2013 р. № 843-р., що створить умови для розвитку харчопереробних виробництв;
- посилення ефективності реалізації положень Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» шляхом здійснення роз'яснювальної та консультаційної роботи обласними та міськими державними адміністраціями з харчопереробними підприємствами регіонів України.

Створення платформи для розвитку інтеграційних процесів у галузі з метою включення підприємств до замкнених циклів виробництва, що передбачає:

- поширення використання субконтрактингових схем співробітництва шляхом надання великим корпораціям державного замовлення лише за умови розміщення ними замовлень на виробництво певної встановленої частки сировини чи напівфабрикатів на малих підприємствах галузі;
- визначення на законодавчому рівні правових та економічних засад розвитку кластерів та франчайзингу в Україні, передбачивши державну підтримку створення та функціонування цих форм співробітництва у харчовій галузі за умови участі малих та середніх підприємств галузі та створення нової для ринку продукції поліпшеної якості та безпечності;
- утворення консультативної ради при Міністерстві аграрної політики та продовольства за участі органів державної влади, галузевих асоціацій харчової промисловості, агропродовольчого бізнесу та громадських організацій (включаючи споживчі), що сприятиме виробленню гнучкої державної політики у галузі з урахуванням інтересів усіх учасників ринку, стимулюватиме розвиток механізмів саморегуляції на ринку харчової продукції шляхом вироблення кодексів поведінки та спільних правил.

Стимулювання залучення інвестицій у впровадження ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій та систем управління якістю та безпечністю харчової продукції, що вимагає:

- активізації роботи уряду з міжнародними донорськими організаціями (ЄБРР, USAID тощо) щодо розроблення та реалізації проектів технічної допомоги у галузі харчової

промисловості з метою запровадження на малих та середніх підприємствах міжнародних стандартів якості та безпечності харчової продукції;

- забезпечення умов для запровадження підприємствами систем управління безпечністю харчових продуктів шляхом удосконалення роботи контролюючих органів у сфері охорони здоров'я, що передбачає підвищення кваліфікації фахівців цих органів з метою надання ними допомоги підприємствам у впровадженні провідних практик і систем управління безпечністю харчових продуктів, а також зниження частоти перевірок підприємств, які вже запровадили такі системи⁷⁶.

6. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції легкої промисловості, розбудова потужних національних брендів готової продукції. Це передбачає реалізацію заходів за наступними напрямками.

Створення умов для забезпечення доступу вітчизняних підприємств легкої промисловості до виробничих ресурсів за конкурентними цінами, що сприятиме зниженню собівартості кінцевої продукції галузі та налагодженню повного циклу виробництва, що вимагає:

- підтримки розвитку вітчизняної сировинної бази для легкої промисловості шляхом створення пільгових умов діяльності для підприємств з первинного оброблення та перероблення бавовняної, вовняної, лляної та шкіряної сировини, які нараощують поставки продукції на внутрішній ринок;
- розроблення комплексу заходів щодо мінімізації ризиків для українських виробників легкої промисловості, пов'язаних зі скасуванням ставок ввізного мита на готову продукцію легкої промисловості внаслідок підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у тому числі щодо забезпечення жорсткого контролю якості імпортованої продукції, проведення моніторингу імпорту з метою виявлення випадків неконкурентних дій тощо;
- активізації співробітництва Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, з міжнародними донорськими організаціями щодо розроблення проектів технічної допомоги у сфері розвитку ринку фінансового лізингу в Україні, а також реалізації міжнародних лізингових інвестиційних проектів у галузях промисловості України (у т. ч. у легкій промисловості);
- створення єдиної бази даних українських виробників обладнання, сировини, напівфабрикатів та послуг для підприємств легкої промисловості, яка міститиме оперативну інформацію про наявність та обсяги такої продукції на складах виробників, строки та ціну її реалізації, пропозиції логістичних та інших видів послуг.

Розвиток інфраструктури ринку товарів легкої промисловості та регулювання діяльності у сфері внутрішньої торгівлі, що забезпечить доступ вітчизняних виробників до торговельних мереж та сприятиме створенню ефективної системи збуту продукції вітчизняного виробництва, що передбачає:

- запровадження обов'язкової норми при купівлі чи оренді земельних ділянок для будівництва торговельних центрів щодо надання їхніми власниками визначеної частки торговельної площі для реалізації продукції вітчизняного виробництва на пільгових умовах;
- встановлення граничного рівня торговельної надбавки на продукцію вітчизняного виробництва, що може застосовуватися торговельними мережами при реалізації товарів легкої промисловості на внутрішньому ринку;

⁷⁶ Впровадження систем управління безпечністю харчових продуктів на українських підприємствах харчової промисловості: аналіз витрат і вигід. Проект IFC «Безпечність харчової продукції в Україні». Режим доступу: <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/850d27804b75055eaf7cbf6eac26e1c2/CBA%2Breport%2BUKR.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=850d27804b75055eaf7cbf6eac26e1c2>

- створення із залученням приватних та державних інвестицій національної мережі торговельних центрів для реалізації продукції легкої промисловості вітчизняного виробництва з встановленням мінімальної ринково обґрунтованої орендної плати.

Забезпечення державної підтримки популяризації та просування української продукції легкої промисловості на внутрішньому та зовнішніх ринках, удосконалення маркетингової політики у галузі, чому сприятиме:

- сприяння безкоштовному розміщенню реклами певного встановленого обсягу на державних теле- і радіо каналах, а також та в інших ЗМІ вітчизняними компаніями, які реалізують продукцію на внутрішньому ринку та демонструють позитивну динаміку виробництва;
- організація на рівні обласних торгово-промислових палат та державних адміністрацій семінарів із залученням іноземних експертів галузі легкої промисловості для українських спеціалістів галузі щодо формування маркетингової та асортиментної політики та запровадження нових методів управління;
- ініціювання здійснення профільними науково-дослідними інститутами галузі бенчмаркінгових досліджень щодо порівняння методів організації та управління підприємствами, а також їх економічних результатів з підприємствами-лідерами галузі та іноземними компаніями з метою вироблення рекомендацій щодо запровадження кращих практик на вітчизняних підприємствах.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Аналіз інвестиційного потенціалу промисловості України	4
Розділ 2. Інституційні засади розвитку інвестиційної діяльності у промисловості України	9
Розділ 3. Діагностика стану та проблем розвитку інвестиційних процесів у промисловості України	16
3.1. Металургійна промисловість	16
3.2. Хімічна та нафтохімічна промисловість	22
3.3. Машинобудування	28
3.4. Харчова промисловість	36
3.5. Легка промисловість	42
Розділ 4. Пріоритети та інструменти інвестиційного забезпечення структурних зрушень у промисловості України	48